

1. TURVATAAN TOIMIVA OIKEUSVALTIO

1.1 Oikeusturvan toteutuminen ja menettelyjen sujuvuus

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön htv-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

1.1.1 Pyritään laajentamaan korkeimman oikeuden mahdollisuuksia antaa ennakkoratkaisuja vaikeisiin oikeuskysymyksiin, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Korkeimman oikeuden edellytykset antaa ennakkoratkaisuja ovat viime vuosina heikentyneet. Riitaisten riita-asioiden määrä tuomioistuimissa on vähentynyt, ja hovioikeuksien jatkokäsittelylupajärjestelmään tehtyjen muutosten seurauksena yhä suurempi osa jutuista korkeimmassa oikeudessa koskee vain kysymystä siitä, tuleeko asian käsittelyä hovioikeudessa jatkaa.

Ennakkoratkaisujen antamismenettelyä kehittämällä voitaisiin lisätä ennakkoratkaisuihin sopivien juttujen määrää korkeimmassa oikeudessa ja siten parantaa korkeimman oikeuden edellytyksiä ratkaista vaikeita oikeuskysymyksiä.

Esimerkiksi voitaisiin selvittää, voisiko käräjäoikeus pyytää korkeimmalta oikeudelta ennakkokannanottoa asiassa esille nousseeseen vaikeaan oikeuskysymykseen. Samoin voitaisiin selvittää, olisiko mahdollista, että korkein oikeus katsottuaan, että hovioikeus on jättänyt jatkokäsittelyluvan väärin myöntämättä, ei palauttaisikaan juttua hovioikeuteen, vaan ratkaisisi sen suoraan itse.

Toteutustapa: Arviomuistion laatiminen siitä, olisivatko nämä menettelytavat oikeudellisesti mahdollisia ja tarkoituksenmukaisia. Selvityksen tulosten pohjalta mahdollisesti lainvalmisteluhanke

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Uudistuksen toteuttaminen ei alustavan arvion mukaan aiheuttaisi valtiolle kustannuksia. Oikeudenkäyntimenettelyn tehostuminen voisi päinvastoin säästää valtion varoja.

Vaikutavuus: Jos vaikeisiin oikeuskysymyksiin saataisiin nykyistä nopeammin korkeimman oikeuden kannanotto, oikeusturva voisi parantua ja oikeudenkäyntimenettely tehostua. Yksittäistapauksissa vaikutus oikeudenkäynnin kestoon sekä asianosaisten ja valtion oikeudenkäyntikuluihin voisi olla merkittävä.

1.1.2 * Kehitetään tuomioistuinharjoittelua, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kehitetään tuomioistuinharjoittelusta koko oikeushallintoa palveleva ja hallinnonalan rekrytointeja edistävä lakimiesuran vaihe.

Toteutustapa: Selvitetään, kuinka nykymuotoinen tuomioistuinharjoittelu voitaisiin uudenaikaistaa siten, että se nykyistä paremmin kehittäisi nuorten juristien valmiuksia toimia oikeusministeriön hallinnonalan eri tehtävissä ja edistäisi heidän rekrytoitumistaan hallinnonalalle.

Aikataulu: 2024–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO päävastuu, osavastuu OM / DJO ja OM / HOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Virkamiesvalmistelun tukena voi toimia oikeusministeriön 1.2.2023 asettama ”Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen uudistaminen” – työryhmä.

Vaikuttavuus: Hankkeella voidaan kehittää oikeushallinnon osaamista.

1.1.3 * Kehitetään tuomioistuinsovittelua, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Lisätään vaihtoehtoisten riidanratkaisumenettelyjen käyttöä ja madalletaan riidan osapuolten kynnystä saattaa asiansa käsiteltäväksi ilman avustajaa.

Toteutustapa: Kaksi selvityshanketta ja niiden jälkeen mahdollinen virkamiesvalmistelu, jota tukee valmistelu työryhmässä.

Valmistelussa otetaan huomioon oikeusministeriön asettaman työryhmän, jonka mietinnön on määrä valmistua 30.4.2023 mennessä, suositukset tuomioistuinsovittelun kehittämisestä.

Selvitetään, mitä hyötyjä voitaisiin saada käyttämällä asiantuntijoita sovittelutuomareiden tukena muissakin riitatyypeissä kuin huoltoriitojen sovittelussa

Selvitetään mahdollisuuksia kehittää järjestelmä, jossa tuomioistuin voisi määrätä riidan sovittelijaksi asianajajan, ja sovittelu voisi tapahtua myös muualla kuin tuomioistuimen tiloissa

Selvitetään lainsäädännön muuttamista siten, että tuomioistuinsovittelu tulisi mahdolliseksi joissakin asiaryhmissä myös markkinaoikeudessa.

Kehitetään mahdollisuuksia vahvistaa tuomioistuimen ulkopuolella tehtyjä sovintoja tuomioistuimessa.

Aikataulu: 2023–2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO, OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Muut OM:n hallitusohjelmakortit sovittelusta

Vaikuttavuus: Edistää riidanratkaisua sovittelumenettelyssä ja säästää tuomioistuinten resursseja.

1.1.4 *Selvitetään tuomioistuinlain sekä erityistuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyjä koskevien lakien muutostarpeet tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tuomioistuinlaki tuli voimaan 2017 ja sen Tuomioistuinvirastoa koskevat säännökset 2020. Käytännössä on ilmennyt useita yksittäisiä selvitys- ja muutostarpeita muun muassa tuomareiden nimittämistä, asiantuntijajäseniä, henkilötietojen käsittelyä, Tuomioistuinvirastoa, tuomarivalintalautakuntaa ja tuomarinkoulutuslautakuntaa koskevien säännösten osalta.

Selvitetään mahdollisuudet muuttaa erityistuomioistuinten asiantuntijajäsenten nimitysmenettelyä nykyistä avoimemmaksi ja arvioidaan asiantuntijajäsenille asetettavia kelpoisuusvaatimuksia. Selvitetään erityistuomioistuinten ratkaisukokoonpanoja koskevat muutostarpeet. Tavoitteena on lisätä tuomioistuinten riippumattomuutta ja järjestelmän avoimuutta.

Toteutustapa: Lainvalmisteluhanke, asetetaan työryhmä selvittämään muutostarpeet ja valmistelemaan esitys hallituksen esityksen muotoon

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO, osavastuu OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

OM/DJO mahdollinen hanke hallintotuomioistuinten kokoonpanojen uudistamisesta, yksi vaihtoehto on yhdistää vakuutus oikeuden ja työtuomioistuimen kokoonpanouudistukset siihen

Vaikutavuus: Uudistamalla tuomioistuinlakia voidaan selkeyttää tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden tehtäviä ja tehostaa tuomioistuinlaitoksen toimintaa. Erityistuomioistuinten asiantuntijajäsenten nimitysmenettelyn ja ratkaisukokoonpanojen uudistamisella voidaan vahvistaa tuomioistuinten riippumattomuutta ja menettelyjen avoimuutta.

1.1.5 Ajanmukaistetaan asianajajista annettu laki sekä luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään asianajajista annetun lain uudistamistarpeet ja modernisoidaan lainsäädäntö tarvittavilta osin. Voimassa oleva asianajajalaki on annettu vuonna 1958. Voimaantulon jälkeen lakia on muutettu useasti, mistä johtuen laki on rakenteellisesti epäyhtenäinen. Lisäksi ilmenneiden puutteiden vuoksi sääntely ei enää kaikilta osin vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.

Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annettu laki tarkistetaan tarvittavilta osin. Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista on säädetty vuonna 2011 annetulla lailla. Lain voimaantulon jälkeen lakiin on havaittu sisältyvän tulkinnanvaraisia ja epäselviä säännöksiä sekä puutteita, jotka vaikeuttavat lain soveltamista.

Valtioneuvoston oikeuskansleri, Suomen Asianajajaliitto ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta ovat tehneet aloitteita avustajia koskevan sääntelyn tarkistamiseksi.

Toteutustapa: Asianajajalain uudistamistarpeista laaditaan arviomuistio virkatyönä. Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain muutostarpeista on valmistunut arviomuistio 2018. Arviomuistioiden pohjalta jatkovalmistelu työryhmässä.

Aikataulu: Hankkeen kesto noin 3 vuotta. Laajuudesta riippuen mahdollisesti toteutettavissa hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Hankkeella ei arvioida olevan valtiontaloudellisia vaikutuksia. Säädösmuutoksista aiheutuvat muut mahdolliset kustannusvaikutukset selviävät valmistelun aikana.

Vaikuttavuus: Ajantasainen oikeusavustajia koskeva sääntely edistää ja varmistaa laadukkaan oikeusturvan toteutumista.

1.1.6* Arvioidaan kuluttajariitalautakunnan toimialan ja toiminnan muutostarpeet, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kuluttajariitalautakunnan käsittelyajat ovat jo vuosia olleet kohtuuttoman pitkät. Kuluttajariitalautakunnan toiminnan nykytilasta ja kehittämisvaihtoehdoista laaditaan laajapohjainen selvitys, jonka perusteella ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin pitkien käsittelyaikojen kohtuullistamiseksi.

Kuluttajariitalautakunnan kehittämistä koskevalla selvityksellä on erityistä tarvetta, mikäli kärjäoikeusmenettelyä uudistettaisiin säätämällä kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä pienempiä riita-asioita varten. Tässä tilanteessa olisi tarvetta selvittää, miten em. pienriitamenettelyn ja lautakuntakäsittelyn keskinäinen suhde järjestettäisiin tarkoituksenmukaisella tavalla.

Toteutustapa: Asetetaan selvityshenkilö ja selvityksen valmistuttua päätetään jatkotoimenpiteistä.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Riippuu pienriitamenettelyn etenemisestä.

Vaikuttavuus: Tehokkaasti toimiva kuluttajariitalautakunta varmistaa kansalaisten oikeusturvan toteutumisen lautakunnan toimialaan kuuluvissa asioissa.

1.1.7 Selvitetään maaoukeuksien uudistamistarve, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Maaoukeuksien uudistamistarpeen selvittäminen

Maaoukeuksina toimivat Etelä-Savon, Itä-Uudenmaan, Kanta-Hämeen, Lapin, Oulun, Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen kärjäoukeudet. Maaoukeudet eivät ole organisatorisesti erillisiä tuomioistuimia vaan osa kärjäoukeutta.

Maaoukeusasiat ovat vähentyneet. Tuomioistuinvirasto on tehnyt oikeusministeriölle aloitteen lainsäädännön muutostarpeiden selvittämisestä. Pitkällä aikavälillä tarkoituksenmukaisin ratkaisu on vähentää maaoukeuksien lukumäärää.

Maaoukeusasioiden käsittelyn keskittämistä nykyistä harvempiin tuomioistuihin tulee kuitenkin arvioida kokonaisuutena. Uudistusta valmisteltaessa tulisi selvittää myös mahdollisuuksia lisätä yhteistoimintaa maaoukeuksien välillä tarkistamalla maaoukeusinsinöörien yhteistoiminta-alueita. Myös maaoukeuksien tuomiopiirien ja kokoonpanojen muutostarpeet tulisi ottaa arvioitaviksi.

Maaoukeuden peruskokoonpanoon kuuluu puheenjohtajana kärjäoukeuden lainoppinut jäsen sekä muina jäseninä maaoukeusinsinööri ja kaksi lautamiestä.

Toteutustapa: Asetetaan selvityshenkilö arvioimaan maaoukeuksien uudistamistarve.

Aikataulu: 2023–kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Lakkautetaan lautamiesjärjestelmä tai ainakin tarkastellaan lautamiesjärjestelmän tarkoituksenmukaisuus kokonaisuutena.

Vaikutavuus: Kohdistetaan tuomioistuinlaitoksen resurssit tarkoituksenmukaisesti.

1.1.8 Selvitetään välimiesmenettelylain uudistamistarpeet ja valmistellaan tarpeelliset säädösmuutokset, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Nykyinen välimiesmenettelylaki on vuodelta 1992. Laki on palvellut hyvin, mutta sen uudistamistarpeita on syytä arvioida ottaen huomioon yhteiskunnan, talous- ja elinkeinoelämän sekä kaupallisen riidanratkaisutoiminnan kansainvälistymisen tuomat tarpeet.

Toteutustapa: Arviomuistion laatiminen välimiesmenettelylain uudistamistarpeista ja sen pohjalta mahdollisesti lainvalmistelu

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Uudistuksen toteuttaminen ei alustavan arvion mukaan aiheuttaisi valtiolle kustannuksia.

Vaikutavuus: Modernisoimalla välimiesmenettelylainsäädäntöä tarpeellisilta osin voitaisiin kehittää välimiesmenettelyä ja edistää Suomen välimiesmenettelytoiminnan kilpailukykyä.

1.1.9 * Rikosprosessien sujuvoittaminen, KRO

Sujuvoitetaan rikosprosessia mm. tekemällä tarvittavat muutokset esitutkintalakiin, kehittämällä sovittelua, keskittämällä tutkinta riittävän osaaville tutkijoille, kehittämällä poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä, selvittämällä tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä sekä tekemällä sähköisestä menettelystä ensisijainen toimintatapa rikosprosessissa

Keskeinen sisältö ja tavoite: Sujuvoitetaan rikosprosessia mm. tekemällä tarvittavat muutokset esitutkintalakiin, kehittämällä sovittelua, keskittämällä tutkinta riittävän osaaville tutkijoille, kehittämällä poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä, selvittämällä tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä sekä tekemällä sähköisestä menettelystä ensisijainen toimintatapa rikosprosessissa.

Kirjaamisvelvollisuutta koskevaa säännöstä on tarpeen tarkentaa, minkä lisäksi esitutkintaviranomaisten kirjaamiskäytäntöjä on tarpeen tarkastella. Esitutkinta tulee voida myös tehokkaasti jättää toimittamatta, keskeyttää, päättää tai rajoittaa silloin, kun laissa sille säädetyt edellytykset täyttyvät. Tutkintaa ja tutkintatoimia priorisoimalla ja suhteuttamalla asioiden laatuun ja laajuuteen voitaisiin esitutkintaviranomaisten resursseja kohdentaa järkevämmiin. Suppean esitutkinnan käyttöalan laajentamista tulisi tarkastella ja esitutkintalain esitutkinnan toimittamistapaa koskevia vaatimuksia ja edellytyksiä arvioida tästä näkökulmasta. Sakkomenettelyä, sovittelua ja syyteneuvottelua kehittämällä ja täysimääräisesti hyödyntämällä voitaisiin saavuttaa merkittäviä työaikasäästöjä. Myös nopean käsittelyn menettelyn uusia mahdollisuuksia tulisi selvittää. Em. muutoksia arvioidessa tulee huomioida asianosaisten oikeusturvan toteutuminen asian käsittelyssä. Esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan johdon keskittämistä riittävän osaaville tutkijoille ja tutkinnanjohtajille erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia asianomistajia koskevilla asioilla tulee edistää.

Esitutkintayhteistyötä tulee kehittää ja syyttäjän juridista asiantuntemusta hyödyntää nykyistä enemmän jo esitutkinnassa asian laadun sitä edellyttäessä, myös tutkintasuunnitelman ja loppulausuntomenettelyn osalta. Syyttäjällä on parhaat edellytykset arvioida, mitä asian valmisteleminen syyteharkintaa ja pääkäsittelyä varten edellyttää. Näin voidaan tehostaa myös tuomioistuimen valmistelua ja jäsentää pääkäsittelyä, kun keskitytään riidanalaisiin seikkoihin ja niitä koskevaan todisteluun. Kaikilta prosessin osallisilta vaaditaan aktiivisia ja oikea-aikaisia toimia. Asianosaisten ja heidän oikeudellisten avustajiensa nykyistä aktiivisempaa osallistumista esitutkintaan tulee edistää. Valmistelun laadun parantamiseksi tulisi arvioida rikosprosessin asianosaisten velvollisuuksia tavoitteen toteutumiseksi.

Tuomioistuinten pääkäsittelyjen peruuntumisten juurisyitä selvitetään. Peruuntumisista aiheutuvia haittoja voidaan vähentää kehittämällä sähköinen automatisoitu muistutusjärjestelmä unohtusten välttämiseksi. Tiedoksiantosääntelyä, lykkäyssäännöstön ja säilöönottoaikojen käyttöalan laajentamista arvioidaan. Samoin tarkastellaan tuomioistuimen kokoonpanoja ja lautamiesjärjestelmän toimivuutta sekä kirjallisen menettelyn ja poissaolokäsittelyjen laajentamista.

Digitaalisuuden mahdollisuuksia tulee hyödyntää rikosprosessin kaikissa vaiheissa viranomaisissa tehokkaasti. Sähköinen menettely tulee asettaa ensisijaiseksi toimintatavaksi ja digitaalisuuden esteet poistaa lainsäädännöstä. Järjestelmien tulee olla toimivia ja yhteensopivia tehokkaan yhteistyön mahdollistamiseksi.

Rikosprosessin sujuvoittamisella edistetään asianosaisten oikeusturvan toteutumista ja nopeutettaisiin käsittelyaikoja. Rikosprosessinketjun viranomaisten työtä voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin, jolloin myös työn laatu paranee, yhdenmukaisuus lisääntyy ja viranomaisten resursseja säästyy.

Toteutustapa: Useampi säädösvalmisteluhanke, jotka toteutetaan työryhmä- ja virkatyönä.

Aikataulu: 2023–2027 (hallituskausi)

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) KRO (YOO, SM)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyvät myös HO-kortit sakkomenettelystä, syyteneuvottelusta, lautamiesjärjestelmästä, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisumenettelyistä sekä sähköisestä asioinnista ja menettelytavoista oikeudenkäynnissä.

Vaikuttavuus: Rikosprosessin tehostamista arvioineessa työryhmämietinnössä (2022:14) sekä esitutinnan ja rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistiossa (julkaistaan 4/2023) on arvioitu keinoja, joilla rikosprosessia voidaan eri vaiheissa sujuvoittaa ja tehostaa ja siten myös käsittelyaikoja lyhentää. Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta on esitetty useita toimenpide-ehdotuksia paitsi oikeudenhoidon resurssien varmistamiseksi myös sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamiseksi.

Esitutkintaviranomaiset kirjaavat vuosittain noin 500 000 rikosta. Merkittävä osa rikosasioista on rutiiniluontoisia massarikoksia, jotka ovat asian laadun ja selvitetyn tilan johdosta käsiteltävissä varsin kevyesti. Suurten massojen käsittelyssä on merkitystä esitutinnan sujuvuuden ohella myös sillä, mistä rikoksista esitutkinta suoritetaan. Esitutkintaviranomaisilla on laaja kirjaamisvelvollisuus asianosaisen rikoksena ilmoittamista asioista. Ilmoitusten, joissa ei selkeästi ole kyse rikoksesta tai rikosoikeudellisesta menettelystä, ei tulisi olla kirjaamisvelvollisuuden piirissä.

1.1.10 * Syyteneuvottelun laajentaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan syyteneuvottelua siten, että siihen ohjautuu enemmän asioita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintaa prosessitaloudellisten etujen saavuttamiseksi.

Säädösvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkатыönä. Edellyttää tutkimuksen tekemistä mm. reunaehdoista syyteneuvottelujärjestelmän laajentamiselle.

Tausta: Syyteneuvottelujärjestelmässä rikoksesta epäilty tai vastaaja saa teon tunnustamalla lievennystä rangaistukseensa, minkä lisäksi järjestelmän nojalla on mahdollista luopua entistä laajemmin viranomaistoimenpiteistä tunnustuksen perusteella. Syyteneuvottelussa sovitaan rikosnimikkeestä. Syyttäjä voi tuomioesityksessä ilmoittaa kantansa tuomittavan rangaistuksen lajiin ja määrään sekä mahdolliset muut vaatimukset. Tuomioistuin harkitsee seuraamuksen tuomioesityksen perusteella. Syyteneuvottelusta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8–12 §:ssä ja 5 b luvussa, rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä ja 8 luvun 3 a §:ssä sekä esitutkintalain 3 luvun 10 §:ssä. Säännökset tulivat voimaan 1.1.2015.

Toteutustapa: Säädösvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkатыönä. Edellyttää tutkimuksen tekemistä mm. reunaehdoista syyteneuvottelujärjestelmän laajentamiselle.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyy myös HO-kortti rikosprosessien sujuvoittamisesta.

Vaikuttavuus: Syyteneuvottelujärjestelmän tavoitteena on nopeuttaa laajoissa ja vaativissa asioissa rikosprosessimenettelyä siten, että tehostuneen viranomaistoiminnan tuloksena resursseja voidaan kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin. Lainsäädännön uudistaminen edesauttaa syyteneuvottelun soveltamista laajemmin ja valtakunnallisesti yhdenmukaisemmin. Tehostuneen viranomaistoiminnan tuloksena esitutkintaviranomaiset, syyttäjä ja tuomioistuin voivat kohdentaa resurssejaan tarkoituksenmukaisemmin.

Syyteneuvottelua hyödynnetään pääasiassa talousrikosasioissa, vaikka sitä olisi mahdollista hyödyntää muissakin rikoksissa. Menettelyn käyttö on jäänyt paljon arvioitua vähäisemmäksi ja siten myös kustannussäästöt ovat jääneet arvioitua vähäisemmiksi.

Menettelyn tulisi olla sujuvaa ja toimivaa. Oikean vaiheen tunnistaminen ja aikatauluttaminen on olennaista; asiassa olisi todistelua riittävästi syyteneuvottelua varten, mutta kaikkia esitutkintatoimenpiteitä ei kuitenkaan olisi tehty. Syyteneuvottelun mahdollisuus tulisi hyvissä ajoin ottaa esiin sekä esitutkintayhteistyössä että asianosaisten oikeudellisten avustajien kanssa. Esitutkinta-aineiston tulisi myös olla hyvissä ajoin puolustuksen tiedossa ja käytettävissä menettelyn soveltuvuuden ja kannattavuuden arvioimiseksi.

Eri yhteyksissä on tuotu esiin myös tarve syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamiselle ja seuraamusharkinnan ulottamiselle kattamaan kaikki asiaan liittyvät vaatimukset. Lisäksi asianomistajan roolia ja suostumuksen merkitystä menettelyssä tulisi arvioida.

Syyteneuvottelujärjestelmän toimivuus edellyttää myös tehokkaita sähköisiä järjestelmiä ja rikosprosessiketjun toimijoiden tietojärjestelmien yhteentoimivuutta sekä yhteisiä alustoja tiedonvaihtoon.

Syyteneuvottelujärjestelmän uudistaminen ja käyttömahdollisuuksien laajentaminen vastaisi oikeudenhoidon selonteon tavoitteita. Selonteossa toimenpiteinä mainitaan mm. rikos- ja riita-asioiden menettelysäännösten ajantasaistaminen nykyistä virtaviivaisemmiksi sekä sen arvioiminen, mitkä asiat kuuluvat ratkaistaviksi tuomioistuimissa ja mitkä voidaan käsitellä muussa menettelyssä muissa viranomaisissa. (sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamisen toimenpiteet 2 ja 4). Mainittujen tavoitteiden mukaista on myös rikosoikeudellisten menettelyjen keventäminen. Lisäksi hankkeella on yhtymäkohtia selonteon kirjauksiin liittyen rikosprosessiketjun toimijoiden yhteistyön tiivistämiseen ja pyrkimykseen valtakunnallisesti yhdenmukaisiin toimintatapoihin ja digitalisaation hyödyntämiseen ja jatkokehittämiseen (sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostamisen toimenpiteet 11, 16 ja 17).

1.1.11 * Sakkomenettelyn selkeyttäminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Toteutetaan sakkomenettelyn kokonaistarkastelu ja uudistus. Yksinkertaistetaan menettelyä, jotta prosessi olisi nykyistä toimivampi, nopeampi ja siinä saataisiin käsiteltyä kaikki soveltuvat asiat.

Toteutustapa: Säädösvalmisteluhanke, joka toteutetaan työryhmä- ja virkatyönä. Edellyttää sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain kokonaistarkastelua.

Aikataulu: 2025–2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Samaan teemaan liittyy myös HO-kortti rikosprosessien sujuvoittamisesta.

Vaikuttavuus: Sakkomenettelyllä, josta säädetään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa, tarkoitetaan tuomioistuimen ulkopuolista summaarista eli suppeatutkintaista ja kirjallista sakkoasian käsittelyä ja ratkaisemista. Sakkomenettely on tarkoitettu yksinkertaisten, riidattomien ja oikeudellisesti selvien rikosasioiden käsittelemiseen nopeasti ja sujuvasti. Jotta esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä voidaan keskittyä vaativampiin, oikeudellisia ongelmia ja näytön arviointia sisältäviin rikosasioihin, tulee selvittää sakkomenettelyn soveltamisalan laajentamista ja muita kehittämistarpeita.

Sakkomenettely koetaan kaikissa rikosprosessiketjun viranomaisissa käytännössä hankalaksi, aikaa vieväksi ja vaikeaselkoiseksi. Myös sakkomenettelyä koskeva lainsäädäntö on monimutkainen ja epäselvä. Sakkomenettelyyn tulee luoda yksi yhdenmukainen prosessi ja seuraamusvaihtoehtoja yksinkertaistaa, mikä helpottaisi ja nopeuttaisi merkittävästi viranomaisten työtä sekä edistäisi sakkomenettelyn soveltamista. Myös kansalaiset saisivat asiansa nopeammin käsitellyksi. Sähköisen käsittelyn mahdollisuuksia sakkomenettelyssä tulisi hyödyntää tehokkaasti.

1.1.12 Viranomaisten oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä, KRO (DJO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kartoitetaan ongelmat viranomaisten välisessä tietojen luovuttamisessa (erityisesti oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen sekä vakava ja järjestäytyneet rikollisuus).

Toteutustapa: Kartoitetaan, minkä viranomaisten välillä tietojen luovuttamisessa on ilmennyt toistuvia ongelmia, minkä lakien nojalla ja mitä tietoja ei ole ollut mahdollista luovuttaa salassapitosäännösten estämättä, ml. oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen, ja mitä edellä mainittuja rikoksia tai rikollisuuden muotoja näissä tilanteissa olisi voitu estää, ja missä määrin näissä tilanteissa on ollut kyse vakavasta tai järjestäytyneestä rikollisuudesta. Hankkeen tavoitteena on selvittää, miltä osin tiedonluovutus-tilanteissa ilmenneisiin ongelmiin on mahdollista hakea ratkaisuja lain soveltamisen ja tulkinnan kautta, esimerkiksi yhteisillä tulkintalinjauksilla, ja miltä osin tietojen luovuttaminen salassapitosäännösten estämättä voi edellyttää lainmuutoksia.

Käynnistetään esiselvitys, jonka puitteissa kartoitetaan ongelmatilanteet ja ongelmien laajuus. Toimivaltaiset ministeriöt harkitsevat esiselvityksen perusteella toteutettavat mahdolliset lainsäädäntö- ja muut toimet viranomaisten tiedonvaihdon kehittämiseksi. Hankkeelle asetetaan oikeusministeriön johdolla toimiva ohjausryhmä ja laaja-alainen poikkihallinnollinen asiantuntijatyöryhmä.

Rikoksantorjunnan tehokkuus edellyttää, että asiassa toimivaltaisten viranomaisten tiedonluovutus- tai tiedonsaantioikeudet ovat riittävät. Oma-aloitteisella tiedon luovuttamisella tarkoitetaan viranomaisen oikeutta luovuttaa salassa pidettävä tieto toiselle viranomaiselle ilman luovutuksensaajan nimenomaista pyyntöä. Viranomaisten oma-aloitteista tietojen luovuttamista koskevassa selvityksessä osa rikoksantorjuntaan osallistuvista viranomaisista on pitänyt tietojen luovuttamiseen sovellettavia säännöksiä puutteellisina tai tulkinnanvaraisina erityisesti siltä osin, onko viranomaisella oikeus luovuttaa salassa pidettäviä tietoja oma-aloitteisesti tilanteessa, jossa se tehtävänsä ja toimivaltansa puitteissa epäilee rikoksia tapahtuneen, sille viranomaiselle, jonka tehtäviin ja toimivaltaan havaittuun epäkohtaan tai väärinkäyttöön puuttuminen kuuluisi. Nämä tilanteet ovat selvityksen perusteella liittyneet erityisesti harmaan talouden ja talousrikollisuuden, ihmiskaupan ja sen lähirikosten, kuten ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvien rikosten, sekä järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan. Nämä rikokset ovat tyypillisesti piilorikollisuutta, joka ei välttämättä tule viranomaisten tietoon.

Tilanteissa, joissa lainsäädännön sisältöä ei tunneta tai siihen liittyy toistuvia tulkintaongelmia, rikoksantorjuntajärjestelmään voi liittyä riskejä siitä, että väärinkäytöksiä ei pystytä ennalta estämään tehokkaasti tai väärinkäytökset eivät päädy asiassa toimivaltaisten viranomaisten tietoon. Rikoksen uhrin saattavat olla niin heikossa asemassa, etteivät voi tehdä rikosilmoitusta heihin kohdistuneesta rikoksesta. Tästä syystä viranomaisten oma-aloitteinen paljastava ja valvova toiminta on keskeistä rikoksen uhrin suojaamiseksi ja rikosten ilmitulon edistämiseksi. Tilanteet, joissa kiinni jäämisen riski on vähäinen, voivat aiheuttaa riskin yksittäisten rikollisuuden muotojen laajenemisesta tai uusien rikollisuuden muotojen ilmenemisestä. Sen arvioimiseksi, liittyykö lainsoveltamis- ja tulkintaongelmiin vakavia tai laajamittaisia riskejä, olisi tarpeen selvittää tarkemmin, onko kyse yksittäisistä tapauksista vai toistuvista lainsäädännön tulkintaongelmista tai puutteista. Tämän arvioimiseksi tulisi kartoittaa, minkä viranomaisten välillä tietojen luovuttamisessa on ilmennyt toistuvia ongelmia, minkä lakien nojalla ja mitä tietoja ei ole ollut mahdollista luovuttaa salassapitosäännösten estämättä, ml. oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen, ja mitä edellä mainittuja rikoksia tai rikollisuuden muotoja näissä tilanteissa olisi voitu estää, ja

missä määrin näissä tilanteissa on ollut kyse vakavasta tai järjestäytyneestä rikollisuudesta. Viranomaisia kartoitettaessa olisi samalla syytä arvioida, puuttuuko tiedonluovutus- tai tiedonsaantisääntelyn soveltamisalasta sellaisia viranomaisia, jotka olisivat kriittisiä kyseessä olevan rikollisuuden torjunnassa, ja olisiko kyseessä olevien viranomaisten intressi saada tietoja painavampi kuin intressi, jota salassapitosäännöksellä suojataan. Lisäksi on tarpeen selvittää tarkemmin, onko kyse ollut pelkästään lainsäädännön tulkintaongelmasta, vai estyykö tietojen oma-aloitteinen luovuttaminen esimerkiksi siitä syystä, että tiedonsaanti- ja luovutussäännökset rajoittavat tietojen luovuttamista siten, ettei oma-aloitteinen tietojen luovuttaminen ole sääntelyn vuoksi mahdollista.

Mahdollisissa lainmuutoksissa on huomioitava viranomaisten tiedonluovutus- ja tiedonsaantioikeuksia salassapitosäännösten estämättä koskevat valtiosääntöiset edellytykset kuten (asianosaisten) yksityiselämän suoja, tietosuojaa ja muiden perusoikeuksien suoja koskevat vaatimukset.

Aikataulu: 2023–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO (DJO), Muut ministeriöt SM, STM, TEM, VM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Aiheeseen liittyvät HO-kortit: nuorisorikollisuuden ehkäisy, ammattimaisen ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntastrategia, toimenpideohjelma ja vaikuttavuusmittarit, ihmiskaupan vastainen työ, työvoiman hyväksikäytön torjuntatyö

Vaikuttavuus: Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa parantamalla ja oma-aloitteista tietojenvaihtoa kehittämällä rikollisuutta ja sen aiheuttamia haittoja voidaan vähentää, yleistä turvallisuutta parantaa sekä rikoshyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia tehostaa. Rikollisuuden vähentyessä sen yhteiskunnalle aiheuttamat haitat ja kustannukset pienenevät ja rikosten aiheuttamat inhimillinen kärsimys vähenee.

1.1.13 Luovuttamislainsäädännön kokonaisuudistus, KRO (YOO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ajantasaistetaan syytetoimenpiteitä ja vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa varten tapahtuvaa luovuttamista koskeva lainsäädäntö.

Toteutustapa: Valmistelu kahdessa työryhmässä (EU-luovuttamislaki ja yleinen luovuttamislaki).

Valmistelu on perusteltua jakaa kahtia, koska EU-luovuttamislain päivittämiselle on akuutti tarve johtuen erityisesti siitä, että komissio on käynnistänyt rikkomusmenettelyn Suomea kohtaan tietyistä implementointiratkaisuista. Rikkomusmenettely on alkuvaiheessa. Myös työryhmien kokoonpanot olisivat erilaisia. Molemmissa työryhmissä olisivat edustettuina ainakin Syyttäjälaitos, esitutkintaviranomaiset, tuomioistuinlaitos ja Suomen Asianajajaliitto.

(OM/YOO:sta jäsen yleisen luovuttamislain uudistamista valmistelevaan työryhmään, mutta ei välttämättä EU-luovuttamislain muutoksia valmistelevaan työryhmään.)

Aikataulu: EU-luovuttamislaki: 2023-2024 (kiireellinen)

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO (YOO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Ihmisten lisääntyneen liikkuvuuden myötä rikollisuus on entistä kansainvälisempää. Se ei tunne rajoja. Rajat ylittävä elementti voi liittyä rikoksen tekemiseen, rikoksesta epäiltyyn tai tuomittuun, rikoksen uhriin tai rikosasian selvittämiseksi tarvittaviin todisteisiin. Tällöin tarvitaan rajat ylittävää viranomaisyhteistyötä rikosprosessiketjun eri vaiheissa. Ilman tehokasta ja sujuvaa kansainvälistä yhteistyötä rikosprosessiketjun toimijoiden välillä rikosvastuu ei toteudu.

Säännökset rikoksesta epäillyn, syytetyn tai vapausrangaistukseen tuomitun henkilön luovuttamisesta sisältyvät lakiin rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta (yleinen luovuttamislaki 456/1970). Laki soveltuu Suomen ja Euroopan unionin (EU) ulkopuolisten maiden väliseen luovuttamisyhteistyöhön. Laki on ollut voimassa yli viisikymmentä vuotta. Tänä aikana sekä kansallinen lainsäädäntö että kansainvälinen sääntely ovat kehittyneet merkittävästi. Lisääntynyt kansainvälinen yhteistyö asettaa uusia vaatimuksia lainsäädännön toimivuudelle. On tarve ajantasaistaa laki ja arvioida lain uudistamisen tarpeet myös perusoikeuksien ja kansainvälisten velvoitteiden näkökulmasta.

Lakia rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (EU-luovuttamislaki 1286/2003) sovelletaan suhteessa EU:n jäsenvaltioihin. Laki on tullut voimaan vuonna 2004. Käytännön yhteistyössä on todettu useita lain kehittämistarpeita. Lain muutostarpeita on arvioitava myös EU-tuomioistuimen oikeuskäytännöstä johtuen.

Vastaavat tarpeet koskevat osin myös pohjoismaista luovuttamislakia, jota sovelletaan suhteessa muihin Pohjoismaihin, sekä Yhdistyneeseen kuningaskuntaan sovellettavaa sääntelyä.

1.1.14 Sananvapausrikosten syyteoikeuden uudelleenjärjestämistarpeiden arviointi, DJO (KRO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Virallisen syytteen alaiset sananvapausrikokset sekä tällaisiin rikoksiin liittyvät päätoimittajarikkomukset kuuluvat sananvapauslain 24 § 1 momentin nojalla valtakunnansyyttäjän yksinomaiseen syyteharkintavaltaan. On tarpeen arvioida, onko ja miltä osin syyteoikeutta koskeva sääntely enää tarpeen ja tarkoituksenmukainen, ottaen huomioon sananvapausrikosten määrä, niiden luonne sekä valtakunnansyyttäjän tehtävät ja työmäärä.

Toteutustapa: Työryhmä, jossa edustus oikeusministeriöstä, valtakunnansyyttäjänvirastosta sekä yliopistolta.

Aikataulu: Hallituskauden kuluessa

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (+OM/KRO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt):

Vaikuttavuus: Tehostaisi valtakunnansyyttäjän ja aluesyyttäjien välistä työnjakoa ja siten tukisi oikeusvaltion rakenteita.

1.1.15 Uudistetaan sotilasoikeudenkäyntilainsäädäntöä oikeusturvan parantamiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön muutostarpeiden jatkoselvittäminen ja tarvittavien säädösmuutosten valmisteleminen hallituksen esityksen muotoon.

Tavoitteena on selvittää sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön ja tuomioistuinten sotilasjäseniä koskevien säännösten muutostarpeet. Sotilasoikeudenkäyntilaki ja -asetus on säädetty ennen nykyistä perustuslakia, eivätkä ne enää muodosta yhtenäistä kokonaisuutta eivätkä kaikilta osin vastaa perustuslain asettamia vaatimuksia. Sotilasoikeudenkäyntijärjestelmää tulee arvioida oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten sekä tuomioistuinten riippumattomuuden ja tarvittavan erityisasiantuntemuksen turvaamisen kannalta.

Toteutustapa: Jatkovalmistelu virkamiestyönä ja työryhmän asettaminen

Aikataulu: virkamiesvalmistelu kevät 2023, asetetaan jatkotyöryhmä syksyksi 2023, HE kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Parannetaan oikeusturvaa nykyaikaistamalla sotilasoikeudenkäyntimenettelyä. Vahvistetaan tuomioistuinten riippumattomuutta ja tehostetaan tuomioistuinten toimintaa varmistamalla tarvittava erityisasiantuntemus.

1.1.16 Arvioidaan salassa pidettävien tietojen asianosaisjulkisuutta hallintotuomioistuimissa, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeudenkäynnin osapuolena olevalla asianosaisella on oikeus saada tieto muustakin kuin julkisesta oikeudenkäyntiaineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Kuulemisperiaate ja vastavuoroisuuden periaate ovat keskeisiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita, jotka turvataan sekä kansallisessa lainsäädännössä että useissa kansainvälisissä sopimuksissa. Joissakin tilanteissa näitä oikeuksia voidaan kuitenkin rajoittaa. Oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan kansallisen lainsäädännön voimaantulon jälkeen sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, että unionin tuomioistuin ovat antaneet joitakin oikeustilaa täsmentäviä ratkaisuja oikeudenkäyntiaineiston asianosaissalaisuudesta.

Selvitetään oikeudenkäyntiaineiston asianosaissalaisuutta hallintoprosessissa koskevan kansallisen sääntelyn ajantasaisuus ja mahdolliset muutostarpeet.

Tavoitteena on varmistaa, että kansallinen oikeustila täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.

Toteutustapa: Arvioidaan virkamiesvalmistelussa mahdollisia ajantasaistamistarpeita (arviomuistio). Mikäli lainsäädännön muutostarpeita arviomuistiosta saatava lausuntopalautekin huomioon ottaen ilmenee, perustetaan työryhmä.

Aikataulu: Hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): HO-kortti: Huolehditaan julkisoikeudellisen yleislainsäädännön ajantasaisuudesta

Vaikuttavuus: Varmistutaan asianosaisen oikeusturvan toteutumisesta hallintoasioiden oikeudenkäynnissä.

1.1.17 Huolehditaan hallinnon menettelyllisten yleislakien ajantasaisuudesta, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallinnon menettelylliset yleislait muodostavat keskeisen perustan hallintomenettelylle, hyvän hallinnon toteutumiselle ja oikeusvaltion toiminnalle (esim. hallintolaki, laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnasta, laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa). On keskeistä turvata kansalaisten asiointi hallinnossa ja hallintoviranomaisten toiminta yhteiskunnan muutoksissa.

Oikeuskansleri on korostanut yhteiskunnan peruslainsäädännön ylläpitämisen tärkeyttä lainvalmistelussa sekä tämän ajantasaisuudesta huolehtimista. Julkisoikeudellinen yleislainsäädäntö turvaa ja edistää perustuslain 21 §:ssä säädettyä oikeusturvan ja hyvän hallinnon perusoikeutta. Toimialakohtaisessa lainsäädännössä puolestaan on nojaututtava mahdollisimman laajasti tuohon yleislainsäädäntöön ja vältettävä poikkeuksia siitä. Perustuslakivaliokunta ei pidä hyvään lainsäädäntötapaan kuuluvana, että hallinnon yleislakeihin kuuluvaa hallintolakia läheisesti muistuttavaa sääntelyä otetaan erityislainsäädäntöön, minkä vuoksi hallinnon yleislaeilla on yhteiskunnassa ja lainvalmistelussa keskeinen merkitys.

Hankkeessa huolehditaan, että hallintomenettelyä ja hallinnon oikeusturvaa koskevat menettelylliset yleislait ovat ajantasaisia, selkeitä ja toimivia (säädöshuolto) sekä varmistutaan siitä, että ne mahdollistavat myös digitalisaation. Hankkeessa on kuitenkin otettava huomioon, että hallinnon yleislainsäädännön tulee turvata menettelyllinen resilienssi siten, että se toimii myös yhteiskunnan muutoksissa ja mahdollisissa kriisitilanteissa.

Hankkeessa turvataan hallinnon menettelyllisten yleislakien asema keskeisenä hyvän hallinnon ja hallintomenettelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaajana, turvataan hallintomenettelyiden yhdenmukaisuus sekä hillitään säädöstulvaa.

Toteutustapa: Arvioidaan virkamiesvalmistelussa mahdollisia ajantasaistamistarpeita. Mikäli lainsäädännön muutostarpeita ilmenee, perustetaan työryhmä.

Aikataulu: Hallituskauden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO, sivuvastuu OM/YOO (määräaikalaki)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) VM:n digitalisaatiohankkeet

Vaikuttavuus: Hyvän hallinnon edistäminen, oikeusturvasta ja hallinnon menettelyllisestä resilienssistä sekä yhdenvertaisuudesta huolehtiminen. Säädöstulvan hillitseminen ja menettelyiden yhdenmukaistuminen. Digitalisaation edistäminen.

1.1.18 * Hallintotuomioistuinten kokoonpanoja koskeva säännösten ajantasaistaminen ja tuomarin etäosallistuminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hallintotuomioistuimia koskeva kokoonpanosäätely on osin vanhentunutta, hajanaista ja pistemäistä. Kokoonpanosäännösten tulisi olla sellaiset, että ne mahdollistaisivat tarkoituksenmukaisten ja riittävän laajojen tai suppeiden kokoonpanojen käyttämisen hallintotuomioistuimessa nykyistä sääntelyä joustavammin. Tavoitteena on arvioida kokoonpanosäännösten ajantasaisuus ja muuttaa niitä tarvittavin osin.

Hallintotuomioistuimia koskevassa kokoonpanosäätelyssä on tuomioistumilta ja Tuomioistuinvirastolta saatujen tietojen mukaan tehostamistarpeita. Myös korkein hallinto-oikeus on tehnyt aloitteen hallintotuomioistuinten kokoonpanosäännösten uudistamiseksi.

Tavoitteena on varmistua siitä, että oikeusturva toteutuu asianmukaisesti hallintotuomioistuimissa ja järjestelmä on kokonaisuutena tehokas ja tarkoituksenmukainen.

Lisäksi on tarpeen selvittää, tulisiko hallintoprosessissa tuomarin etäosallistuminen oikeudenkäyntiin mahdollistaa ja tarvitaanko tästä nimenomaista säännöstä.

Toteutustapa: Virkamiestyönä laadittava arviomuistio, jonka jälkeen työryhmän asettaminen ja hallituksen esityksen valmistelu. Työryhmään pyydetäisiin sidosryhmien edustajia ainakin Tuomioistuinvirastosta, hallinto-oikeuksista ja korkeimmasta hallinto-oikeudesta sekä erityistuomioistuimista, jos erityistuomioistuinten kokoonpanosäännökset ovat mukana tässä hankkeessa.

Aikataulu: Toteutettavissa hallituskauden aikana kahden vuoden aikana

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Yhteys HO-korttiin: Selvitetään tuomioistuinlain sekä erityistuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyjä koskevien lakien muutostarpeet tuomioistuinlaitoksen eri toimijoiden roolien selkeyttämiseksi ja tuomioistuinten riippumattomuuden vahvistamiseksi. (YOO). Erityistuomioistuinten ratkaisukokoonpanojen uudistaminen on myös tässä kortissa.

Vaikuttavuus: Tuomioistuimia koskevan lainsäädännön ajantasaisuudesta, tarkoituksenmukaisuudesta ja selkeydestä huolehtiminen kokonaisuudessaan on oikeusturvan toteutumisen kannalta tärkeää. Ratkaisukokoonpanoja koskevalla sääntelyllä on vaikutuksia tuomioistuimen riippumattomuuteen, oikeudenkäyntimenettelyjen tehokkuuteen ja tuomioistuinmenettelyn koettuun oikeudenmukaisuuteen.

Hankkeet, jotka edellyttävät lisämäärärahaa

1.1.19 * Luovutaan lautamiesjärjestelmästä (tai ainakin uudistetaan lautamiesten valintamenettely), YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Säädosmuutosten valmisteleminen hallituksen esityksen muotoon.

Oikeudenkäytön kehitystyöryhmän arviomuistiossa (OM mietintöjä ja lausuntoja 2022:39), Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta (Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67) ja arviomuistiossa lautamiesten valintatavasta (OM selvityksiä ja ohjeita 2023:8) on ehdotettu lautamiesjärjestelmän kokonaisarviointia.

Toteutustapa: Lainvalmistelu virkatyönä. (Mikäli lautamiesten valintamenettely päätetään uudistaa, lainvalmistelun tukena voisi toimia oikeusministeriön 1.2.2023 asettama ”Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen uudistaminen” – työryhmä.)

Aikataulu: Lainvalmistelun aikataulu 2024–2025

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/YOO, osavastuu OM/HOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Lautamiesjärjestelmästä luopuminen edellyttää nykyistä pienempiä ratkaisukokoonpanoja, mikäli luopuminen halutaan tehdä kustannusneutraalisti tai kustannuksia minimoiden. (Valintatavan muuttaminen edellyttää lisäresurssia tuomioistuinlaitoksen hallintoon ja tietojärjestelmiin).

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt):
Selvitetään maa-oikeuksien uudistamistarve.

Vaikuttavuus: Vahvistetaan tuomioistuinten riippumattomuutta ja lisätään ammatillista osaamista kärjäoikeuksissa.

1.1.20 * Oikeudenhoidon selonteon mukaiset parannukset: oikeusavun saatavuuden parantaminen korottamalla tuloajaa ja palkkioita, sovittelun siirto ja sovitteluverkoston perustaminen, YOO, KRO; 20 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusapupalvelujen saatavuus on kansalaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta keskeistä. Selvitysten mukaan julkisen oikeusavun saatavuus ei ole nyt riittävällä tasolla. Oikeusavun saatavuutta parannetaan seuraavilla toimenpiteillä:

- Korotetaan oikeusavun tuloajaa ja yksinkertaistetaan myöntämisperusteita, jotta nykyistä useampi pieni- ja keskituloinen kuuluisi oikeusavun piiriin ja jotta oikeusavun hakeminen ja käsittely olisi helpompaa.
- Korotetaan yksityisten avustajien palkkiota laadukkaiden oikeusapupalveluiden tarjoamiseksi koko maassa. Yksityisten oikeusavustajien halukkuus ottaa vastaan julkisen oikeusavun asiakkaita on vähentynyt. Tämä johtuu oikeusavun palkkioiden alhaisuudesta verrattuna asianajajien muista asioista saamiin palkkioihin. Riskinä on, että laadukkaiden julkisen oikeusavun palvelujen saatavuudesta koko maassa ei voida huolehtia.
- Luodaan valtakunnallinen avustajien päivitysjärjestelmä, jolla varmistetaan hakijan oikeus saada avustaja varhaisessa vaiheessa ja myös virka-ajan ulkopuolella.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu siirretään sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle oikeusaputoimistojen yhteyteen. Sovittelu on osa rikosprosessia eikä sitä voida pitää sosiaalipalveluna, mistä syystä palvelu sopii oikeusapupalvelujen yhteyteen. Muutos yksinkertaistaa hallintoa ja luo paremmat mahdollisuudet käytäntöjen yhtenäistämiseksi. Perustetaan pysyvä sovitteluverkosto sovitteluosaamisen tueksi ja yhteistyökanavaksi. Verkostossa koostuisi sovittelun eri osa-alueiden asiantuntijoista. Verkostoa koordinoi oikeusministeriön perustettava toimielin.

Toteutustapa: Oikeusavun tuloajojen korottaminen ja yksinkertaistaminen sekä päivitysjärjestelmän luominen toteutetaan erillisissä työryhmissä. Yksityisten avustajien palkkion korottaminen toteutetaan virkamiestyönä. Päivitysjärjestelmä toteutetaan hankkeena yhteistyössä SM:n ja poliisin kanssa.

Sovittelun siirto toteutetaan lainvalmistelu- ja siirtohankkeina. Verkoston perustamiseksi asetetaan hanke, jossa valmistellaan säädöspohja ja organisaatorakenne.

Aikataulu: Oikeusavun tuloajoista on tehty selvitys, jonka pohjalta muutos on toteutettavissa hallituskauden aikana. Yksityisten oikeusavustajien palkkion korottaminen toteutettavissa hallituskauden alkupuolella.

Sovittelun siirron suunnittelu on aloitettu edellisellä hallituskaudella. Valmistelua jatketaan aiemman suunnittelun pohjalta. Sovitteluverkosto valmistellaan hallituskauden aikana.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/YOO, KRO, STM, SM

Lisäresurssitarpeet: Oikeusavun tuloajakorotus noin 11 milj. euroa ja palkkion korotus noin 8 milj. euroa. Lisäksi järjestelmämuutoksesta aiheutuvat kustannukset.

Sovittelun siirron kertaluontoiset kustannukset noin 0,5 milj. euroa ja lisäkustannukset noin 2 milj. euroa/vuosi.

Edellä mainitut lisäresurssitarpeet ovat yhteensä noin 20 milj. euroa vuosittain.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Päivystysjärjestelmä edellyttää SM:n osallistumista hankkeeseen. Sovittelun siirto edellyttää yhteistyötä STM:n kanssa.

Vaikuttavuus: Tulorajojen nostamisen johdosta oikeusapua saavat nykyistä useammat, jolloin oikeusturva paranee. Oikeusavun hakemis- ja päätösprosessi yksinkertaistuu ja nopeutuu.

Palkkion korottamisella parannetaan oikeusapupalvelujen saatavuutta ja laatua koko maassa, kun yksityisiä oikeusavustajia on paremmin saatavilla.

Päivystysjärjestelmä varmistaa oikeusturvan toteutumista sekä palvelee asianosaisten lisäksi esitutkinnan asianmukaista toimittamista kokonaisuudessaan ja siten tehostaa rikosprosessin etenemistä.

Kun sovittelupalvelujen kehittäminen tapahtuu yhden organisaation sisällä, kansalaisten yhdenvertaisuus ja oikeusturva paranevat. Sovittelua koskeva hallinto yksinkertaistuu ja vastaa paremmin kansainvälistä käytäntöä. Sovitteluverkosto mahdollistaa sovittelun laaja-alaisen ja pysyvän yhteistyörakenteen, joka edistää palvelukokonaisuuden yhdenmukaisuutta, parantaa koulutusta ja edistää sovittelun laadun kehittämistä. Kansalaiset saavat aiempaa laadukkaampia sovittelupalveluja.

1.1.21 * Parannetaan oikeuden saatavuutta säätämällä kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä intressiltään pienehköille riita-asioille (pienriitamenettely), YOO; 8 milj. euroa

Keskeinen sisältö ja tavoite: Tällä hetkellä ihmiset ja yhteisöt eivät juuri tuo pienehköjä riita-asioitaan tuomioistuimen käsiteltäväksi johtuen ainakin riidan intressiin nähden korkeasta oikeudenkäyntikuluriskistä. Pienriitamenettelyssä riita-asian oikeudenkäyntiä kevennettäisiin ja yksinkertaistettaisiin niin, että oikeudenkäyntikuluja aiheuttavia toimenpiteitä olisi vähemmän, ja ihmiset ja yhteisöt kykenisivät nykyistä helpommin ajamaan asiaansa oikeudessa ilman avustajaa. Häviäjän velvollisuutta korvata voittaneen oikeudenkäyntikuluja rajoitettaisiin.

Toteutustapa: Lainvalmisteluhanke

Aikataulu: Työryhmätyö vuonna 2024, hallituksen esitys syksyllä 2025, voimaantulo vuonna 2026 tai 2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM / YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Pienriitamenettelyn toteuttaminen edellyttäisi alustavan arvion mukaan 4–8 miljoonan euron pysyviä vuotuisia lisämäärärahoja ja mahdollisesti tietojärjestelmien kehittämiseen liittyviä kertaluonteisia määrärahoja, joiden määrä olisi pienempi.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Edistetään sähköistä asiointia ja sähköisiä työtapoja oikeudenkäynnissä.

Vaikuttavuus: Pienriitamenettely voisi tehdä pienehköjen riita-asioden käsittelystä tuomioistuimessa asianosaisille nykyistä edullisempaa, yksinkertaisempaa ja nopeampaa. Se voisi parantaa oikeuden saatavuutta ja oikeusturvaa, edistää oikeuksien yhdenvertaista toteutumista sekä vahvistaa oikeusvaltiota.

1.1.22 Rikoksen uhrin aseman parantaminen, KRO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Valmistellaan uhripoliittinen toimenpideohjelma, jonka tavoitteena on 1) turvata uhrien tukipalveluiden rahoitus ja 2) parantaa rikoksen uhrien asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä. Keskeisiä osa-alueita ovat tukipalveluiden riittävä ja yhdenvertainen saatavuus, uhrin sensitiivinen kohtelu, uhreille kohdennettava ja viranomaisten välinen viestintä sekä uhrin suojeleminen. Huomiota kiinnitetään erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin rikosuhreihin.

Toteutustapa: Laaja-alainen työryhmä, mahdollisesti ulkopuolinen selvitys.

Tausta: Ensimmäinen tukipalveluiden rahoitusstrategia valmistui vuonna 2014. Uhripoliittisen toimikunnan ehdotus johti rikosuhrimaksun käyttöönottoon, Rikosuhripäivystyksen valtionavustukseen vahvistumiseen ja Nollalinjan rahoittamiseen OM:n momentilta. Järjestöjen tukipalveluiden rahoitus jakaantuu tällä hetkellä kahtia. Osaa palveluista rahoitetaan pitkäjänteisesti lakisääteisinä tai palveluvelvoitteeseen kytkettynä. Osa palveluista rahoitetaan Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (STEA) avustuksilla, joihin liittyy epävarmuutta ja lyhytjänteisyyttä. Tämä vaikuttaa tukipalveluiden saatavuuteen ja asettaa uhrin keskenään eriarvoiseen asemaan. Haasteita on myös rahoituksen riittävydessä.

Em. toimikunta ehdotti myös hyvien käytäntöjen kehittämistä uhrien erityistarpeisiin (2015). Asiaa edistettiin työryhmissä (suojeleminen arviointi SM 2016; hyvät käytännöt OM 2018; uhrin tiedonsaanti: OM 2016 ja 2021). Toimenpiteiden käytäntöön soveltaminen on ollut vaihtelevaa ja vaatisi päivittämistä ja seuranta. Toteutuksessa on huomioitava myös uhritaustaisten ja vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden asema ja oikeudet.

EU:n uhrin oikeuksien strategian (2020-2025) mukaan jäsenvaltioiden olisi laadittava uhrin oikeuksia koskevia kansallisia strategioita, jotka takaavat oikeuksia koskevan koordinoitun ja monialaisen lähestymistavan. EU:sta on tulossa uusia velvoitteita uhrien aseman parantamiseksi. Myös Euroopan neuvoston suositusta uhrin oikeuksista on päivitetty.

Rikoksen uhrin aseman parantaminen esitutkinnassa ja oikeudellisissa menettelyissä edistää myös oikeudenhoidon selonteon tavoitteita liittyen rikosasioita käsittelevien asiantuntijoiden osaamisen kehittämiseen, rikosoikeudellisten menettelyjen sujuvoittamiseen ja oikeuspalveluiden saatavuuden ja asiakaspalvelujen parantamiseen.

Toteutus: Päivitetään kansallinen strategia uhrien yleisten ja erityisten tukipalveluiden järjestämiseksi, rahoituksen turvaamiseksi sekä rahoitusvastuiden edelleen selkeyttämiseksi. Strategiaan sisällytetään ehdotukset uhrin aseman parantamiseksi ennen rikosoikeudellista menettelyä, sitä ennen ja sen jälkeen. Tarkasteluun kytketään kokonaisvaltainen selvitys tukipalveluiden saatavuudesta ja uhrien asemasta. Kartoitetaan nykytila, arvioidaan lainsäädännön ja toimintatapojen kehittämistarpeet. Lisäksi arvioidaan pysyvän koordinaation tarvetta uhrin oikeuksien edistämiseen ja toimien seurantaan.

Aikataulu: 1) tukipalveluiden rahoitus 10/2023-2024, 2) uhrin aseman parantaminen 2025–2026 alku

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/KRO, SM, STM, VM (rahoituskysymykset)

Lisäresurssitarpeet: Tukipalveluiden saatavuuden vahvistaminen ja turvaaminen aiheuttavat lisäkustannuksia. Lisäkuluja voi aiheutua myös ulkopuolisen selvityksen tilaamisesta, uusista järjestelmistä/sovelluksista uhrien tiedonsaannin ja turvallisuuden parantamiseksi sekä

asiantuntijoiden osaamisen kehittämisestä. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Oikeusturvan saatavuuden varmistaminen heikommassa asemassa oleville, rikoksen uhrin ja henkirikoksen uhrin läheisen aseman parantaminen rikosvahinkolakia uudistamalla (OM/YOO), rikosoikeudellisen menettelyn sujuvoittaminen ja esitutkintalain muutostarpeet (OM/KRO), ihmiskaupan vastainen työ (OM/KRO), naisiin kohdistuvan väkivallan torjunta (OM/STM)

Vaikutavuus: 1) Edistää uhrien tukipalveluiden rahoituksen riittävyttä, ministeriöiden ja hallinnonalojen työjaon selkeyttä, järjestötoiminnan pitkäjänteisyyttä ja etenkin haavoittuvassa asemassa olevien uhrien pääsyä tukipalveluihin. Rikoksen uhrin kannalta tukipalvelut ovat kriminaalipolitiikan keinovalikoimassa olennainen keino rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Tukipalvelusta saatava apu, tuki ja neuvonta helpottavat uhria selviytymään rikoksen jälkeen, valmistautumaan rikosprosessiin ja kohtaamaan menettelyyn liittyviä haasteita. Tuki edistää osaltaan myös rikosprosessin sujuvuutta ja rikosvastuun toteutumista. 2) Vähentää erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville rikoksen uhreille rikoksesta johtuvaa haittaa ja rikosoikeudellisista menettelyistä aiheutuvaa lisäkärsimystä. Parantaa uhrin tiedonsaantia, fyysistä turvallisuutta ja turvallisuudentunnetta. Rikoksen uhrin tarpeet huomioon ottava rikosprosessi on uhrin näkökulmasta keskeinen kriminaalipolitiikan keino rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Uhrin tiedontarpeisiin vastaaminen oikea-aikaisesti, myös digitaalisesti, sekä tukipalveluihin ohjautuminen on tärkeä elementti uhrin aseman parantamisessa.

1.1.23 Selvitetään riidattomien saatavien perintään ja velkajärjestelyyn liittyvien menettelyjen tehostamismahdollisuuksia, YOO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Selvitetään mahdollisuudet kehittää riidattomien saatavien velkomismenettelyä. Arvioidaan nykyjärjestelmän toimivuus sekä se, voitaisiinko riidattomat saatavat vahvistaa muussa kuin tuomioistuinmenettelyssä ottaen huomioon muun muassa menettelyn tehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus, velallisen oikeusturvaan liittyvät kysymykset ja muut perustuslain vaatimukset sekä menettelystä eri tahoille aiheutuvat kustannukset. Samoin arvioidaan, voitaisiinko suoraan ulosottokelpoisten saatavien alaa laajentaa. Tavoitteena on yhtäältä tehostaa velkomismenettelyä ja hillitä niistä aiheutuvia kuluja sekä toisaalta varmistaa oikeusturvan toteutuminen.

Selvitetään, olisiko velkajärjestelymenettelyä mahdollista keventää ja selkeyttää vahvistamalla ulosoton roolia menettelyssä. Tavoitteena on keventää velkajärjestelyihin liittyvää kustannustaakkaa, vähentää tuomioistuimille velkajärjestelystä aiheutuvaa työtä ja yksinkertaistaa menettelyä sekä velallisen että viranomaisten näkökulmasta.

Selvitetään ja toteutetaan pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri maksukyvyttömyysmenettelyjen laadun varmistamiseksi ja valvontatyön kohdentamisen parantamiseksi. Vain rekisteröinnin edellytykset täyttävät ja rekisteriin merkityt henkilöt voisivat toimia konkurssipesien pesänhoitajina ja yrityssaneerauksen selvittäjinä. Selvitetään mahdollisuus rahoittaa rekisteröitäviltä perittävillä maksuilla rekisteröinti- ja valvontatyön kustannuksia.

Toteutustapa: Velkomusmenettelyyn liittyvät seikat: selvitys

Yksityishenkilön velkajärjestelymenettelyn yksinkertaistaminen: selvitys

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri: arviomuistio virkatyönä, työryhmä tarvittaessa, HE

Aikataulu: Selvitykset sekä pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin käyttöönotto toteutetaan hallituskauden aikana. Velkomismenettelyn kehittämistä koskevan selvityksen kesto on kaksi vuotta, yksityishenkilön velkajärjestelyä koskevan selvityksen kesto on kaksi vuotta ja pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteriä koskevan hankkeen kesto on neljä vuotta.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Velkomismenettelyn kehittäminen: päävastuu OM/YOO

Yksityishenkilön velkajärjestely: OM/YOO

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisteri: OM/YOO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin toteuttamisesta aiheutuisi sekä tietojärjestelmä- että henkilöstökustannuksia, joiden määrä tarkentuu hankkeen edetessä.

Vaikuttavuus: Selvitysten avulla muodostetaan käsitys tarkoituksenmukaisesta, tehokkaasta ja velallisen oikeusturvan takaavasta käsittelytavasta riidattomissa velkomusasioissa ja velkajärjestelyasioissa. Maksukyvyttömyysmenettelyjen laatu ja valvontatyön kohdentaminen paranevat pesänhoitaja- ja selvittäjärekisterin avulla.

1.2 Oikeusvaltiotyö

Hankkeet, jotka voidaan toteuttaa nykyisillä määrärahoilla (ministeriön hvt-tarpeet kuitenkin arvioitava erikseen)

1.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Edistetään kielellisiä oikeuksia jatkamalla kansalliskielistrategiassa ja kielipoliittisessa ohjelmassa määriteltyjen toimenpiteiden toteuttamista. Kansalliskielistrategian toimenpiteet koskevat suomen ja ruotsin kieltä. Kielipoliittisen ohjelman toimenpiteet koskevat muita kotoperäisiä kieliä kuin kansalliskieltä, erityisesti saamen kieltä, romanikieltä, viittomakieltä ja karjalan kieltä.

Sekä kansalliskielistrategiassa että kielipoliittisessa ohjelmassa tavoitteena on ollut yhtä hallituskautta pitkäjänteisempi työ kielten aseman ja kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Esimerkiksi kansalliskielistrategian selvityshankkeet koskien englannin kielen käyttöä ja suomen kielen asemaa jatkuvat kevään 2023 jälkeenkin. Kielipoliittisessa ohjelmassa on todettu, että kielipoliittista ohjelmaa toimeenpannaan pidemmällä aikavälillä, sillä kielellisten oikeuksien turvaaminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Perustuslain 17.3 §:n selvitys (ulkopuolinen tekijä) on esimerkiksi tilattu valmistuvaksi syksyllä 2023.

Toteutustapa: Toteutetaan kansalliskielistrategiaan ja kielipoliittiseen ohjelmaan kirjattuja toimenpiteitä. Kaikkia toimenpiteitä ei ole vielä aloitettu. Arvioidaan toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Päävastuu koordinaatiosta kuuluu oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosastolle. Toteutusvastuu toimenpiteistä on lisäksi muilla ministeriöillä sen mukaan kuin on erikseen määritely. Toimenpiteiden raportoinnissa ja koordinoinnissa voidaan hyödyntää valtioneuvoston kansalliskieliverkostoa.

Kieliasiaain neuvottelukunta ja viittomakieliasioiden neuvottelukunta seuraavat toimenpiteiden etenemistä omilta osiltaan.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Kansalliskielistrategian tavoitteena on turvata, että Suomessa on jatkossakin kaksi elävää kansalliskieltä. Suomen kielen osalta päätavoitteena on kielen käyttöalan kaventumisen estäminen. Ruotsin kielen osalta tavoitteena on ruotsinkielisten palvelujen toimivuuden ja saatavuuden turvaaminen sekä kieliyhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen. Kansalliskielistrategiassa kiinnitetään huomiota myös englannin kielen vahvistuneeseen asemaan ja sen vaikutuksiin kansalliskielten asemaan.

Kielipoliittisen ohjelman tavoitteena on vastata eri kieliryhmien osalta tunnistettuihin haasteisiin sekä kotoperäisten kielten suojaaminen, elvyttäminen, tukeminen ja vahvistaminen. Lapset ja nuoret ovat kielipoliittisen ohjelman keskiössä: kielten siirtyminen sukupolvelta toiselle on kyettävä turvaamaan myös tulevaisuudessa.

Kansalliskielistrategian ja kielipoliittisen ohjelman toimenpiteet on suunniteltu huolellisesti hyödyntäen tutkimustietoa ja kuullen laajasti eri sidosryhmiä. Ohjelmat antavat hyvän pohjan kielellisten oikeuksien edistämiseksi myös tulevalla hallituskaudella. Toimenpiteiden toteutus on vielä kesken.

1.2.2 Kielilainsäädännön päivittäminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Uudistetaan keskeinen kielilainsäädäntö vastaamaan nykypäivän vaatimuksia. Muutostarpeet koskevat kielilakia, kielitaitolakia ja saamen kielilakia.

Kielilain muutostarpeet johtuvat pääosin viranomaisten toimintaympäristön muutoksista. Näistä tärkeimpiä ovat hallinnollisten alueiden muutokset, yksityistäminen, digitalisaatio ja viestintäympäristön muutokset. Lisäksi laissa on havaittu eräitä epäselvyyksiä.

Saamen kielilain soveltamisala on epäselvä. Laki on lisäksi yli 20 vuotta vanha, eikä se ole täysin pysynyt yhteiskunnan kehityksen mukana.

Kielitaitolain suurimmat muutostarpeet johtuvat hallinnollisista- ja väestömuutoksista.

Toteutustapa: Asetetaan työryhmät valmistelemaan tarvittavia muutoksia. Annetaan hallituksen esitykset lakien muuttamisesta.

Uudistuksessa hyödynnetään oikeusministeriössä valmisteltuja arviomuistioita sekä muuta ajantasaista tietoa.

Aikataulu:2023-2026

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto):

Päävastuu oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosasto. Muiden keskeisten ministeriöiden (OKM, TEM, STM, VM, VNK) edustus työryhmissä. Tarvittaessa yhteensovitus muiden ministeriöiden hallinnonalan sääntelyn kanssa.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Kielilain ja saamen kielilain uudistamisessa on vahva keskinäinen riippuvuus. Lisäksi liityntä Ahvenanmaan itsehallintolain kokonaisuudistukseen. Digitalisaatiota koskevat hankkeet.

Vaikuttavuus: Toimiva ja ajantasainen kielilainsäädäntö on keskeistä perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Uudistus edistää kielellisten oikeuksien toteutumista ja lainsäädännön selkeyttä. Nykyisen sääntelyn aukkokohdat aiheuttavat epävarmuutta lain soveltamistilanteissa.

1.2.3 Kansallisen ihmisoikeusinstituution vahvistaminen, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan tarve selkeyttää ja vahvistaa kansallisen ihmisoikeusinstituution (ihmisoikeuskeskus, EOA, ihmisoikeusvaltuuskunta) asemaa ja tehtäviä. Valmistellaan tarvittaessa ehdotukset HE:n muotoon. Toteutetaan samassa yhteydessä mahdolliset vähäiset EOA:n hallintoa koskevat täsmennykset.

Toteutustapa: Työryhmä, jossa edustettuina OM, EOA, ihmisoikeuskeskus

Aikataulu: 2024 kuluessa

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikutavuus: Vahvistaa oikeusvaltion lainsäädännöllisiä rakenteita.

1.2.4 Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2023-2026, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Hankkeessa valmistellaan ja täytäntöön pannaan vuosina 2023-2026 Suomen neljäs kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on katsonut, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen systemaattiseksi edistämiseksi on tarpeellista, että perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma laaditaan joka hallituskaudella (PeVL 56/2017 vp). Perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että toimintaohjelmasta rakennetaan menettely, jolla Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta seurataan systemaattisesti ja jonka avulla havaittuihin ongelmiin pystytään puuttumaan tehokkaasti ja johdonmukaisesti (PeVL 52/2014 vp). Kolmannessa kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa kehitettiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta Suomessa. Neljännessä toimintaohjelmassa tarkoituksena on kehittää seurantajärjestelmää edelleen, vakiinnuttaa sen toiminta ja raportoida indikaattoreiden kuvaamien oikeuksien toteutumisesta. Tarve systemaattisen ja kokonaisvaltaisen seurannan vahvistamiselle on tunnistettu myös aiempien perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmien arvioinneissa.

Toteutustapa: Edelleen kehitetään perusoikeuksien toteutumisen seurantaindikaattorijärjestelmää sen soveltamisesta saatavien kokemusten ja tietopohjan kehityksen perusteella, vakiinnutetaan sen toiminta ja tehdään järjestelmä tunnetuksi. Seurantatietoa hyödynnetään toimenpiteiden suunnittelussa ja toimintaohjelmassa on mahdollista tarkastella myös valikoituja temaattisia kokonaisuuksia. Todettujen tietotarpeiden perusteella teetetään tarpeellisia erillisselvityksiä perusoikeuksien toteutumisesta Suomessa. Arvioidaan poikkihallinnollisesti eri ohjelmien ja strategioiden osana kehitettyjen indikaattorikehikoiden välisiä synergioita sekä sitä, miten perusoikeuksien toteutumisen seuranta Suomessa on vastaisuudessa tarkoituksenmukaista järjestää.

Aikataulu: Toteutetaan hallituskauden kuluessa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO, osavastuu kaikki ministeriöt

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Vahvistaa oikeusvaltion perusrakenteita ja tarjoaa luotettavan tietopohjan niin päätöksentekijöille, medialle, kansalaisyhteiskunnalle kuin kansalaisillekin. Edistää perustuslain 22 §:ssä säädettyä julkisen vallan velvoitetta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

1.2.5 Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään ja vaalitaan hyvässä yhteistyössä Ahvenanmaan kanssa. Tavoitteena on myös Ahvenanmaa-osaamisen vahvistaminen ja kehittäminen valtioneuvostossa sekä resurssien riittävyyden varmistaminen.

Tavoitteena on, että vaalikaudella annettaisiin yhteistyössä Ahvenanmaan maakunnan viranomaisten kanssa valmisteltu hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaksi. Nykyinen itsehallintolaki (1144/1991) on ollut voimassa vuodesta 1993. Kokonaisuudistusta on valmisteltu kolmen hallituskauden ajan, mutta yhteisymmärrystä maakuntahallituksen kanssa ei ole saavutettu. Itsehallintolain muuttaminen edellyttää maakuntapäivien hyväksynnän.

Perustuslakivaliokunnan esityksestä eduskunta on vuonna 2019 (vaalikaudella 2015-2019) antanut lausuman Ahvenanmaan itsehallintolain muuttamisesta (HE 320/2018 vp, PeVM 12/2018 vp, EV 259/2018 vp). Eduskunnan lausuma edellyttää, että hallitus ryhtyy pikaisesti toimenpiteisiin Ahvenanmaan itsehallintolain kokonaisuudistuksen toteuttamiseksi. Hallituksen vuoden 2021 vuosikertomuksen käsittelyssä perustuslakivaliokunta on katsonut lausuman edelleen olevan tarpeellinen ja esittänyt sen säilyttämistä kertomuksessa (PeVL 40/2022 vp). Eduskunta päätti esityksen mukaisesti (TrVM 8/2022 vp-K2/2022; EK 54/2022 vp-K2/2022 vp).

Lisäksi on tarkoitus muuttaa itsehallintolakia siten, että laissa huomioidaan hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvat vaikutukset PeV:n kannan mukaisesti siten, että huolehditaan sääntelyn kattavuudesta niin, että viranomaisten toimivaltuudet ovat selkeitä eikä sääntelyyn jää aukkoja (PeVL 18/2022 vp, PeVL 72/2022 vp).

Luottamuksen parantaminen valtioneuvoston ja Ahvenanmaan maakunnan hallituksen välillä on läpileikkaava teema valtioneuvoston Ahvenanmaa-strategiassa. Keskeisiä tavoitteita on myös Ahvenanmaa-asioiden rakenteiden kehittäminen ja systematisointi valtioneuvostossa sekä jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden varmistaminen. Ahvenanmaa-asiat ovat yhteinen ja jaettu vastuu ja suhteiden ylläpito maakunnan suuntaan on jatkuvaa.

Toteutustapa: Hallituksen esityksen valmistelu jatkuu oikeusministeriössä yhteistyössä Ahvenanmaan maakunnan hallituksen ja muiden ministeriöiden kanssa. Jatkovalmistelua varten ja uudistuksen loppuun saattamiseksi perustetaan työryhmä.

Aikataulu: HE annetaan eduskunnalle vuoden 2025 syysistuntokauden loppuun mennessä. Hanke kestäisi koko hallituskauden. Uusi laki astuisi voimaan 1.1.2028. Ahvenanmaan-strategian toimeenpano on jatkuvaa toimintaa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/ DJO.

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Itsehallintolain kokonaisuudistuksen asiasisällön osalta kaikki ministeriöt.

Vaikuttavuus: Ahvenanmaan itsehallintoa kehitetään entisestään ja itsehallintolakia uudistetaan. Saadaan ajantasainen Ahvenanmaan itsehallintolaki, joka korvaisi 1.1.1993 voimaan tullutta itsehallintolakia. Laki myös vahvistaisi ja kehittäisi valtion ja Ahvenanmaan välisiä yhteistyömuotoja ja Ahvenanmaan erityisaseman huomioimista valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelussa. Suhteita Ahvenanmaan maakuntaan ja toimitapoja Ahvenanmaa-asioissa ylläpidetään ja kehitetään hallituskauden aikana. Valtioneuvoston Ahvenanmaa-asioita sovitetaan yhteen.

1.2.6 Julkisuuslain ajantasaistamishankkeen loppuunsaattaminen sekä julkisuuslain salassapitoperusteiden ajantasaistamistarpeiden arviointi, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusministeriö on asettanut julkisuuslain ajantasaistamista valmistelevan työryhmän. Työryhmän toimikausi on 22.1.2021-30.6.2023. Työryhmän saatua mietintönsä valmiiksi on mietintö lähetettävä lausuntokierrokselle ja HE viimeisteltävä virkatyönä.

Työryhmän toimeksiannon mukaan julkisuuslain salassapitosäännösten ja niihin liittyvien vahinkoedellytyslausekkeiden systemaattinen sisällöllinen tarkastelu ja mahdollinen uudistaminen jäävät toteutettavaksi myöhemmin. Näin ollen julkisuuslain 24 §:ää ei tarkastella systemaattisesti osana käynnissä olevaa julkisuuslain ajantasaistamistyötä. Ajantasaistamishankkeen alkuvaiheessa käynnistetyllä lausuntokierroksella on tuotu esiin salassapitoperusteisiin ja niiden tulkinnanvaraisuuteen liittyviä epäkohtia, joista merkittävä osa edellyttää salassapitoperusteiden laajempaa sisällöllistä tarkastelua.

Salassapitoperusteisiin on tehty jokin verran pistemäisiä muutoksia julkisuuslain voimaantulon jälkeen. Salassapitoperusteiden uudistamistarpeita ei kuitenkaan ole kokonaisuutena arvioitu. Salassapitoperusteiden sisällöllisen arvioinnin ohella olisi perusteltua arvioida kohtiin liittyvää vahinkoedellytyslausekejärjestelmää ml. lausekkeiden kirjoitusasuun ja rakenteeseen liittyviä kehittämistarpeita. Salassapitoperusteiden tarkastelu ja niiden muotoilujen uudelleenarviointi on mittava työ, jossa on keskeisesti huomioitava perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaisen julkisuusperiaatteen sekä muiden perusoikeuksien asettamat oikeudelliset reunaehdot. Lisäksi työssä on keskeisesti arvioitava eri hallinnonalojen tehtävissä ja toiminnassa tapahtunut kehitys ja arvioitava salassapitoperusteiden välttämättömyyttä ja kattavuutta myös tästä näkökulmasta.

Julkisuuslain salassapitoperusteet määrittävät keskeisesti viranomaisten tietojen julkisuutta. Tällä on myös vaikutuksia kansalaisten ja oikeushenkilöiden tietojen julkisuuteen siltä osin kuin tiedot ovat viranomaisen hallussa. Selvitystyön mittavuuden vuoksi julkisuuslain 24 §:n mukaisen sääntelyn muutostarpeiden arviointia varten on tehtävä erillinen taustaselvitys, jonka perusteella voidaan arvioida tarkemmin tarvetta ryhtyä mahdollisiin toimenpiteisiin.

Toteutustapa: Viedään julkisuuslain ajantasaistamistyöryhmän työ loppuun ja viimeistellään asiaa koskeva HE virkatyönä. Tilataan ulkopuolinen selvitys salassapitoperusteisiin liittyen.

Aikataulu: HE-valmistelu kesä 2023-kesä 2024. Selvityksen tilaus kevät 2024

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Huolehditaan yhteiskunnan peruslainsäädännön ajantasaisuudesta.

1.2.7 Arvioidaan perustuslain ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksentekoa koskevan sääntelyn toimivuutta Nato-jäsenyyden oloissa, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan Nato-jäsenyyden vaikutuksia valtioelinten välisiin valta-asetelmiin perustuslain mahdollisten muutostarpeiden kannalta. Mikäli sen perusteella katsotaan tarvittavan muutoksia perustuslakiin, valmistellaan muutosehdotukset parlamentaarisesti.

Perustuslakivaliokunta on todennut, että Nato-jäsenyydestä voi aiheutua merkittäviä välillisiä vaikutuksia valtioelinten välisiin valta-asetelmiin. Perustuslakivaliokunnan mukaan valtioneuvoston on syytä Nato-jäsenyyden oloissa arvioida tällaisia vaikutuksia ja niihin liittyviä tarpeita vahvistaa esimerkiksi hallitusvallan käytön parlamentaarisia piirteitä sekä eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien riittävyttä keskeisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten ratkaisujen osalta. Valiokunnan mukaan arvioinnin on syytä kattaa perustuslain asiaa koskeva sääntely kokonaisuudessaan. (PeVL 80/2022 vp, kpl 45, 46)

Hankkeen tarkoituksena on tehdä perustuslakivaliokunnan edellyttämä arviointi sen tunnistamiseksi, onko jo nyt havaittavissa muutostarpeita vai edellyttääkö asian tarkastelu pidemmän aikavälin kokemuksia jäsenyydestä Natossa. Tämän arvioinnin osana tulee kuvata, millaisia kysymyksiä on huomioitava arvioitaessa sitä, että onko Nato-jäsenyyden vuoksi tarpeen arvioida perustuslain muutostarpeita.

Toteutustapa: Komitea, jossa edustettuina kaikki eduskuntavaaleissa valituksi tulleet puolueet, VNK, PLM, OM, UM ja TPK.

Aikataulu: Komitea asetettaisiin kaksi vuotta Suomen NATO-jäsenyyden alkamisen jälkeen, jos perustuslain tarkistamisen katsotaan saatujen kokemusten perusteella olevan tarpeen. Valtioneuvostossa asian kannalta keskeiset ministeriöt ja TPK arvioivat sitä ennen puolivuositain, onko hankkeen aloittamista tarpeen aikaistaa.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): Päävastuu OM/DJO; Osavastuu VNK, UM, PLM, TPK

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Selkeyttäisi ylimpien valtioelinten tehtävienjakoa ja siten vahvistaisi oikeusvaltion rakenteita.

1.2.8 Hanke perustuslain eräiden säännösten tarkistamistarpeen arvioimiseksi, DJO

Keskeinen sisältö ja tavoite: Arvioidaan tarve tarkistaa perustuslain sääntelyä siltä osin kuin tarve perustuu perustuslakivaliokunnan kannanotoissa tai aiemmassa perustuslain tarkistamisprosessissa tunnistettuihin ja edelleen ajankohtaisiin olennaisiin selvittämistarpeisiin. Valmistelun perustana on se perustuslakivaliokunnan vakiintunut kannanotto, että perustuslain mahdollisia muutostarpeita tulee arvioida huolellisesti ja välttämättömiksi arvioidut muutokset tehdä perusteellisen valmistelun sekä siihen liittyvän laajapohjaisen keskustelun ja yhteisymmärryksen pohjalta. (PeVM 10/2006, PeVM 9/2010)

Perustuslakivaliokuntaa on kiinnittänyt huomiota ainakin seuraaviin tarkistamistarpeisiin:

- Perustuslakivaliokunta on pitänyt perusteltuna ja on kiirehtinyt tarvetta selvittää kotirauhan suoja koskevan perustuslain 10 §:n 3 momentin rajoituslausekkeiden muutostarpeita muun muassa EU-oikeudesta johtuen (mm. PeVM 4/2018 vp, PeVL 6/2019 vp, PeVL 106/2022 vp, PeVL 76/2022 vp ja PeVL 49/2022 vp).
- Perustuslakivaliokunta on katsonut, että perustuslain vaali- ja osallistumisoikeuksia koskevaa 14 §:ää tulee täydentää siten, että siitä ilmenee muiden vaalien lisäksi myös aluevaalit (PeVL 26/2017 vp, PeVL 17/2021 vp).
- Perustuslakivaliokunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi kirkkolain erityisen säätämisyjärjestyksen ja kirkolliskokouksen aloiteoikeuden sääntelyn perustuslaissa ja kirkkolaisissa (PeVL 104/2022 vp, PeVL 4/2020 vp ja PeVL 20/1993 vp; samoin HaVM 44/2022 vp)

Edellisen perustuslain laajemman tarkistamisen yhteydessä selvitettiin yhtenä kysymyksenä sitä, tulisiko perustuslain 106 §:n perustuslain etusijasääntelyä tarkistaa. Kyseisen säännöksen mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos asiassa sovellettavan lain säännös olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Asiaa valmistellut komitea ei mietinnössään katsonut tuolloin olleen nähtävissä tarvetta perustuslain etusijaa koskevan ilmeisyysvaatimuksen poistamiselle. Komitea viittasi kantansa perusteeksi siihen, että säännöksen soveltamistapauksia oli siihen mennessä ollut tuomioistuimissa vähän. (*Perustuslain tarkistamiskomitean mietintö*, OM:n mietintöjä ja lausuntoja 9/2010). Mietinnön laatimisen jälkeen oikeuskäytäntöä on kertynyt enemmän ja kysymystä ilmeisyyskriteerin tarpeellisuudesta on käsitelty oikeuskirjallisuudessa sekä eri puheenvuoroissa. Ruotsi poisti ilmeisyyskriteerin vastaavasta hallitusmuodon säännöksestä vuonna 2010, ja myös sen vaikutuksista on nyt saatavissa tietoa. Perustuslain 106 §:n sääntelyn ajantasaisuutta on siten tarpeen arvioida uudelleen. Edelleen valmistelussa voidaan ottaa huomioon, että perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että EU:n jäsenvaltiot ovat sitoutuneet eläinten hyvinvoinnin vaatimusten täysimääräiseen huomioon ottamiseen unionin lainsäädännön täytäntöönpanossa. Valiokunnan mielestä valtioneuvoston on syytä ottaa huomioon myös kansallisen perustuslain mahdollisia uudistamistarpeita arvioitaessa (PeVL 106/2022 vp)

Toteutustapa: Työryhmä (mahdollisesti ulkopuolisia selvityksiä) ja sen työn pohjalta perustettava parlamentaarinen komitea

Aikataulu: 1,5 v työryhmä, 1,5 v parlamentaarinen komitea

Vastuutahot: (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto) OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Vaikuttavuus: Varmistetaan oikeusjärjestyksen perustana toimivan perustuslain ajantasaisuus ja vahvistetaan näin osaltaan oikeusvaltion rakenteita.

1.2.9 * Oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeellisten perustuslain muutostarpeiden arvioiminen ja valmisteleminen, DJO (YOO, KRO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Oikeusministeriö on asettanut työryhmän oikeusvaltion vahvistamiseksi ja oikeuslaitoksen kehittämiseksi. Tavoitteena on edistää oikeudenkäytön riippumattomuutta ja oikeusturvan laatua sekä oikeuslaitoksen palvelujen käyttäjälähtöisyyttä. Työryhmän tulee kuitenkin jo 28.2.2025 mennessä arvioida oikeuslaitoksen vahvan riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset perustuslain ja muun lainsäädännön muutostarpeet sekä tehdä ehdotukset tarvittavista lainsäädäntömuutoksista.

Toteutustapa: Arvioidaan ja valmistellaan tarvittavat perustuslain tarkistukset edellä mainitussa työryhmässä. Tämän jälkeen toteutetaan mahdollinen tarvittava parlamentaarinen käsittely ja hallituksen esityksen viimeistely.

Aikataulu: Vuoden 2025 loppuun mennessä

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (OM/YOO + OM/KRO)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt): Liittyy oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen –työryhmän työhön

Vaikuttavuus: Tavoitteena on vahvistaa oikeudenkäytön riippumattomuuden perustuslaillisia takeita ja siten vahvistaa oikeusvaltion rakenteita.

Hankkeet, jotka edellyttävä lisämäärärahaa

1.2.10 Häiriötilanteiden hallintaa koskevan sektorilainsäädännön ajantasaisuudesta ja kattavuudesta huolehtiminen ESI (DJO)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Häiriötilanteiden hallinta edellyttää riittävät toimivaltuudet mahdollistavaa lainsäädäntöä. Valtioneuvosto on asettanut valmiuslain uudistamista valmistelevalle työryhmän ajalle 6.10.2022-1.3.2025, jonka tehtävänä on arvioida valmiuslain ajantasaisuus, toimivuus ja kehittämistarpeet sekä valmistella uudistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavat säädösehdotukset. Valmiuslaki on tarkoitettu sovellettavaksi vain erityisen vakavissa ja koko yhteiskuntaa koskevissa kriisitilanteissa, jos tilanne ei ole hallittavissa viranomaisten säännönmukaisin toimivaltuuksin. Normaaliolojen häiriötilanteisiin, mukaanlukien vakaviin häiriötilanteisiin, tulisi kyetä puuttumaan ensisijaisesti normaaliolojen lainsäädännön puitteissa. Erityisesti tulisi varmistua siitä, että yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja koskeva, kunkin asianomaisen ministeriön valmisteluvastuulle kuuluva sektorilainsäädäntö sisältää riittävät toimivaltuudet myös sellaisissa vakavissa häiriötilanteissa, joissa valmiuslain poikkeusolomääritelmä ei vielä täyty, mutta jotka saattavat perustellusti edellyttää tavanomaisesta poikkeavia toimivaltuuksia. Sääntelytapa mahdollistaa valmiuslakia joustavamman reagoinnin eriasteisiin häiriö- ja kriisitilanteisiin sekä toimivaltuuksien sopeuttamisen tilanteen muutoksiin sekä osaltaan myös ennalta ehkäisee poikkeusoloihin siirtymisen tarvetta. Ministeriöiden vastuulla on huolehtia kokonaisvaltaisesti toimialansa häiriötilannelainsäädännön ajantasaisuudesta, kattavuudesta ja mahdollisista kehittämistarpeista. Tarkastelu on syytä tehdä mahdollisten keskinäisriippuvuuksien osalta myös poikkihallinnollisesti. Kokonaisturvallisuuden hallinnan, normaali- ja poikkeusolojen välillä tapahtuvan jatkumon sekä häiriötilanteiden mahdollisten keskinäisriippuvuuksien vuoksi on tärkeää, että ministeriöissä tehtävä sektorilainsäädännön päivitystyö toteutetaan samanaikaisesti valmiuslainsäädännön uudistamisen kanssa eli syksyyn 2025 mennessä ja että työlle varataan tarvittavat resurssit. Tarkistustyö edellyttää hallinnonalakohtaisen lainsäädännön kokonaisvaltaista arviointia ja se tulee siten olemaan useiden ministeriöiden osalta varsin työllistävä.

Toteutustapa: Ministeriöt toteuttavat sektorilainsäädäntönsä häiriötilanteita koskevat muutostarpeet lainsäädäntöuudistuksin hyödyntämällä tarpeellisin osin poikkihallinnollisia valmisteluryhmiä sekä arvioivat muutoinkin kehittämistarpeita kokonaisvaltaisesti ja samanaikaisesti valmiuslain uudistamista koskevan työn rinnalla. Valmistelun toteutus edellyttää sääntelyn johdonmukaisuuden varmistamiseksi myös valtioneuvostotason koordinoitua.

Aikataulu: 2023-2025

Vastuutahot päivävuoksuinen OM/Esikunta (DJO), Kaikki ministeriöt

Resurssit (eurot, htv) Merkittäviä resurssivaikutuksia toteutuksen laajuudesta riippuen

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) Valmiuslain kokonaisuudistus

Vaikuttavuus: Suomen kokonaisturvallisuuden takaamiseksi on välttämätöntä huolehtia poikkeusoloja koskevan lainsäädännön lisäksi myös häiriötilanteiden hallintaa koskevan sektorilainsäädännön ajantasaisuudesta ja kattavuudesta. Turvallisuuden hallinnan paineet voimistuvat kaikilla tasoilla ja sektoreilla, jolloin eri hallinnonalojen toimet voivat vaikuttaa kokonaisturvallisuuden toteutumisen edellytyksiin. Ajantasaisella ja kattavalla häiriötilannesääntelyllä voidaan vastata toimintaympäristön epävarmuuden lisääntymiseen liittyviin haasteisiin.

1.2.11 Julkisoikeudellisen häiriö- ja poikkeusolosääntelyn tarkistaminen, DJO (ESI)

Keskeinen sisältö ja tavoite: Jatketaan valmiuslain kokonaisuudistushanketta. Arvioidaan julkisoikeusyksikössä, onko tarvetta tarkistaa sen valmisteluvastuulle kuuluvia hallinnon yleislakeja kriisinkestävyyden näkökulmasta.

Toteutustapa: Valmiuslain kokonaisuudistusta varten on perustettu työryhmä. Muutoin arviointi tehdään virkatyönä.

Aikataulu: Valmiuslaki-HE on tarkoitus antaa syksyyn 2025 mennessä

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO (osavastuu kaikki ministeriöt)

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Valmiuslain osalta resurssit ovat kunnossa, mutta häiriötilannesääntelyn osalta htv lisäystä tarvitaan.

Vaikuttavuus: Hankkeen toteuttaminen on välttämätöntä Suomen kokonaisturvallisuuden takaamiseksi.

1.2.12 Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien edistäminen, DJO; 1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Turvataan alkuperäiskansa saamelaisille kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Toteutustapa: Saatetaan maaliin pitkään vireillä olevat saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksia koskevat prosessit huomioiden Suomea velvoittavat ihmisoikeudet ja perustuslain säännökset.

Voimassa oleva saamelaiskäräjälaki on monelta osin vanhentunut mutta erityisen tärkeä lain uudistaminen on sen takia, että Suomen on todettu loukkaavan sekä YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa yleissopimusta että YK:n rotusyrjinnän vastaista sopimusta saamelaiskäräjien vaaliluetteloita koskevissa asioissa. Kaikissa näissä ratkaisuissa viitataan saamelaisten itsemääräämisoikeuteen ja siihen, että alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään ja jäsenyydestään.

Perustuslakivaliokunta pitää 24.2.2023 tehdyn pöytäkirjakannanoton mukaan tärkeänä, että valtioneuvosto antaa perustuslain 17 §:n 3 momentissa ja 121 §:n 4 momentissa saamelaisten asemasta ja oikeuksista säädetyn turvaamiseksi sekä Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden täyttämiseksi välittömästi ensi vaalikauden alussa uuden esityksen saamelaiskäräjälain muuttamisesta.

Aikataulu: Hallituksen esitys saamelaiskäräjälaista annetaan vaalikauden alussa syksyllä 2023. Lain voimaan tulon jälkeen järjestetään koulutusta uuden lain sisällöstä ja arvioidaan tarvetta harmonisoida sektorilainsäädäntöä.

Suomella on vetovastuu pohjoismaisen saamelaissopimuksen edistämisestä vuodesta 2023 alkaen.

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa. Saamelaiskäräjien lisäresurssitarpeiden arvioidaan olevan 1 milj. euroa vuosittain.

Vaikutavuus: Alkuperäiskansa saamelaisten oikeudet turvataan yhdenmukaisesti ja kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti lainsäädännössä ja lakien toimeenpanossa. Mahdollistetaan saamelaisten oikeuksien toteutuminen valtionrajoista riippumatta ja vahvistetaan yhteistyötä erityisesti saamen kielen ja kulttuurin säilymisedellytysten turvaamiseksi pohjoismaisella tasolla.

1.2.13 Syrjinnän ja rasismien vastaisen politiikan vahvistaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat painokkaasti kannustaneet Suomea varaamaan syrjinnän vastaiselle työlle riittävät resurssit vaikuttavuuden tehostamiseksi. Suomen valtion on vahvistettava rooliaan syrjinnän vastaisen politiikan johtamisessa.

Tulevalla hallituskaudella tulee tukea vahvemmin eri toimijoita yhdenvertaisuuden edistämisen lakisääteisissä velvoitteissa, lisätä tietoisuutta syrjinnän ja rasismien haitallisista vaikutuksista sekä vahvistaa tiedonkeruuta yhdenvertaisuuden toteutumisesta yhteiskunnassa.

Hyvät väestösuhteet tukevat osallisuuden ja vaikuttamisen kokemusta. Tulevalla hallituskaudella tulee vahvistaa yhdenvertaisen yhteiskunnallisen osallisuuden toteutumista. Näin edistämme vähemmistöryhmien oikeuksien toteutumista ja luottamusta julkisen vallan toimijoihin.

Yhteiskunnan rakenteissa esiintyvä syrjintä on monitahoinen ja haastava ongelma, ja sen ratkaisemiseksi tarvitaan laajaa koordinoitua yhteistyötä eri hallinnonalojen välillä.

Toteutustapa: Luodaan ensimmäinen poikkihallinnollinen toimintaohjelma seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksien, yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Ohjelmassa tarkastellaan läpileikkaavasti lainsäädäntöä ja politiikkatoimia, jotka koskevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.

Laaditaan Yhdenvertainen Suomi –toimintaohjelman tavoitteiden pohjalta toimenpideohjelma rasismien vastaisen työn vahvistamiseksi ja hyvien väestösuhteiden politiikan kehittämiseksi.

Kehitetään syrjinnän seurantaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi perustuen tutkittuun tietoon.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Ohjelmaan 100 000 euroa vuosittain. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) HO kortti Vihatekojen vastaisen työn vakiinnuttaminen. STM yhteistyössä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevassa toimintaohjelmatyössä.

Vaikuttavuus: Yhdenvertaisuuden ja hyvien väestösuhteiden edistäminen tulee olennaiseksi osaksi yhteiskuntaa ja päätöksentekoa. Syrjintään puututaan tehokkaammin. Tutkittua tietoa yhdenvertaisuuden toteutumisesta on paremmin saatavilla tehokkaiden toimenpiteiden pohjaksi.

1.2.14 Vihatekojen vastaisen työn vakiinnuttaminen, DJO; 0,1 milj. euroa v. 2024 lukien

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vihapuheen ja -tekojen vastaisen työn kehittämiseen kohdistuu kansainvälistä painetta. Kansainväliset ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet Suomelle lukuisia suosituksia liittyen syrjintään, viharikoksiin ja vihapuheeseen. Suosituksissa on muun muassa kehoitettu Suomea kehittämään koordinaatiota sekä ammattilaisten osaamista.

Syrjivät asenteet ja vihateot koskettavat suoraan niiden kohteeksi joutuvia ryhmiä ja yksilöitä. Samalla vaikutukset ulottuvat koko yhteiskuntaan ja oikeuksien yhdenvertaiseen toteutumiseen. Vihapuheella ja häirinnällä pyritään vaikuttamaan demokraattiseen päätöksentekoon. Lisäksi vihapuhe ja häirintä estävät yhteiskunnallista osallistumista. Ihmisten kokemukset vihapuheesta, häirinnästä ja syrjinnästä ovat kasvaneet. Digitalisaation myötä syrjivät asenteet ja vihapuhe normalisoituvat ja leviävät aiempaa laajemmalle ja nopeammin.

Oikeusministeriössä on tehty EU-rahoituksella vihatkojen torjumiseen liittyvää kehittämistyötä vuodesta 2018 lähtien. Saaduilla resursseilla on suunniteltu ja testattu viharikosten ja syrjinnän vastaisen työn mallintamista ja koordinoitua. Jatkossa viranomaisten ei ole mahdollista hakea vastaavaa EU-rahoitusta, jolloin työtä ei pystytä jatkamaan.

Tarve vihatkojen vastaiselle työlle on osoittautunut pysyväksi. Pitkäjänteistä rahoitusta tarvitaan työn jatkamiseksi valtioneuvoston eri toimijoiden välillä. Keskitetty vihatkojen vastainen työ tukee viranomaisia lakisääteisten velvoitteiden hoitamisessa koordinoimalla toimintaa ja vahvistamalla osaamista.

Toteutustapa: Vihatekojen vastaisen työn kehittämiseen liittyy tiedolla johtamisen ja osaamisen vahvistaminen viranomaisten ja muiden keskeisten toimijoiden keskuudessa. Työhön liittyy myös vihatkojen vastaisen työn näkökulman esillä pitäminen toimintapolitiikoissa ja lainsäädännössä. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi perustamalla vihatkojen vastainen osaamiskeskus oikeusministeriöön tai nimeämällä tehtävään valtioneuvoston vihatkojen vastaisen työn koordinaattori.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/DJO

Lisäresurssitarpeet: Ohjelmaan 100 000 euroa vuosittain. Oikeusministeriön lisähenkilöstötarpeet tulee arvioida kokonaisuudessaan, kun hallitusohjelmaan sisällytettävät hankkeet ovat tiedossa.

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt) HO kortti Syrjinnän ja rasismien vastaisen politiikan vahvistaminen (OM/DJO), HO kortti Rikksentorjunnan kansallisen tason organisoiminen ja toteuttaminen 2023-2027 (OM/KRO), HO kortti Nuorisoriikollisuuden ehkäisy (OM/KRO), HO kortti Kansallinen sovitteluverkosto osaamisen tueksi ja yhteistyökanavaksi (OM/KRO), Sisäministeriön poliisiosasto tukee OM:n vihatkojen vastaista työtä

Vaikutavuus: Pitkäjänteinen vihapuheen ja -tekojen vastainen työ lisää sen vaikuttavuutta. Vihatekojen vastaisella työllä vahvistetaan demokraattisen yhteiskunnan rakenteita, mahdollistetaan yhteiskunnallista osallistumista, ja erityisesti vähemmistöihin kuuluvien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

1.2.15 * Suomen osallistumista kansainväliseen oikeusvaltioyhteistyöhön vahvistetaan, ESI (DJO, KRO, YOO); 0,5 milj. euroa vuosittain

Keskeinen sisältö ja tavoite: Vahva oikeusvaltio on globaalisti vakauden ja turvallisuuden tae. 140 valtion oikeusvaltiokehitystä vertailevan *World Justice Project Rule of Law* –indeksin mukaan oikeusvaltiokehitys jatkaa heikkenemistään koko maailmassa. Kehitys vie sääntöihin perustuvasta liberaalista demokratiasta kohti autoritarismia.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa tekee kansainvälisestä oikeusvaltio- ja demokratiatyöstä entistäkin tärkeämpää. Ukrainalle on myönnetty EU-ehdokasmaa-asema ja sen tukemiseen ja jälleenrakentamiseen kanavoidaan merkittävää kansainvälistä rahoitusta. Edistyminen oikeuslaitosuudistuksissa ja korruptiontorjunnassa on keskeisin edellytys kaikkien EU:n jäsenyyttä hakeneiden valtioiden etenemiselle EU:n laajentumisprosessissa. On erittäin tärkeää tukea Ukrainaa sen oikeusvaltiorakenteiden, hyvän hallinnon ja korruption vastaisten toimien vahvistamisessa. Suomen tulee aktiivisesti jakaa vahvuuksiaan ja hyviä käytäntöjään näissä kysymyksissä. Oikeusvaltiorakenteet ovat kestävän rauhan, kehityksen ja yhteiskuntien resilienssin tukipilareita.

Monenväliset kansainväliset oikeusalan järjestöt luovat oikeusvarmuutta, oikeusturvaa ja yhteisiä pelisääntöjä rajat ylittävälle yritystoiminnalle ja ihmisten välisille kontakteille. Suomen tulee osallistua järjestöjen toimintaan aktiivisesti sekä edistää monenvälisten kansainvälisten sopimusten, kuten ihmisoikeussopimusten, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin (HCCH) yleissopimusten sekä YK:n kriminaalipoliittisten sopimusten ja muiden instrumenttien mahdollisimman laajaa ja tehokasta globaalia soveltamista. Lisäksi on tärkeää tukea Euroopan neuvostoa maanosan keskeisimpänä oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeustoimijana.

EU muodostaa perussopimusten mukaan vapauden, oikeuden ja turvallisuuden alueen ja EU:n yhteiset arvot ovat myös sen ulkoisen toiminnan perusta. EU:n oikeusvaltiovälineiden täysimääräinen käyttö ja niiden kehittäminen vahvistavat luottamusta ja EU:n taloudellisia intressejä.

Suomi on oikeusvaltiokehityksessä edelläkävijä ja sen tulee nykyistä vahvemmin osallistua kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön oikeusvaltiokehityksen parantamiseksi. Suomen vahvalle oikeusvaltio-osaamiselle on kansainvälistä kysyntää, johon yksi merkittävä vastaus on ollut Helsingin yliopistoon vuonna 2021 perustettu Oikeusvaltiokeskus. On tärkeää vahvistaa Oikeusvaltiokeskuksen hanketyön ja valtioneuvoston kansainvälisen toiminnan yhteisvaikutusta. Johdonmukaisuutta, tehokkuutta ja vaikuttavuutta voidaan vahvistaa valtioneuvoston yhteisillä kansainvälisen oikeusvaltiotyön linjauksilla.

Toteutustapa: Valmistellaan valtioneuvoston kansainvälisen oikeusvaltioyhteistyön linjaukset tavoitteena tehostaa oikeusvaltiotyötä ja lisätä sen vaikuttavuutta ja johdonmukaisuutta.

Huolehditaan Oikeusvaltiokeskuksen toimintaedellytyksistä ja vahvistetaan oikeusministeriön kansainvälistä yhteistyötä oikeusvaltioperiaatteen edistämiseksi.

Linjausten toteuttamiseen voi kuulua mm. kansainväliset aloitteet, hanketoiminta, kahdenväliset oikeusalan yhteistyöasiakirjat, hyvien käytäntöjen jakaminen sekä suomalaisten oikeusalan asiantuntijoiden sekondeeraaminen kansainvälisiin tehtäviin.

Seuranta: koordinaatiotyöryhmä tai verkosto.

Aikataulu: 2023-2027

Vastuutahot (pää- ja osavastuu, ministeriö/osasto): OM/ESI, osastot, UM

Resurssit (eurot, htv): Osoitetaan oikeusministeriölle 2 htv kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön ja 300 000e/vuosi yhteistyön toteuttamiseen.

Turvataan Helsingin yliopiston Oikeusvaltiokeskuksen rahoitus (UM).

Keskinäisriippuvuus (muihin tavoitteisiin/HO korttikirjauksiin (henkilöt/asiat/muut ministeriöt)

Toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan läheisessä yhteistyössä Helsingin yliopiston Oikeusvaltiokeskuksen kanssa, joka on keskeinen kansainvälisten oikeusvaltiohankkeiden toteuttaja. Oikeusvaltiokeskuksen toiminnan rahoittaa ulkoministeriö. (UM)

Oikeusvaltio-, demokratia- ja ihmisoikeustyö muodostavat kokonaisuuden, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. (OM HO-kortti Kansallinen ohjelma demokratian ja osallistumisen edistämiseksi 2023-2027).

Valtioneuvoston oikeudenhoitoa koskevasta selonteosta antamassaan lausunnossa (LaVM 31/2022) lakivaliokunta on edellyttänyt, että hallitus antaa eduskunnalle syyskuun 2026 loppuun mennessä uuden selonteon oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä. Eduskunta edellyttää, että selonteossa arvioidaan myös laajemmin oikeusvaltiokysymyksiä sekä oikeudenhoidon EU:n ja kansainvälisen tason liittyviä. (OM HO-kortti Oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeellisten perustuslain muutostarpeiden arvioiminen ja valmisteleminen).

Vaikuttavuus: Vaikuttamalla kansainväliseen oikeusvaltiokehitykseen ja vahvistamalla kansainvälistä monenvälistä sääntöpohjaista järjestystä Suomi edistää kestäväää kehitystä ja vakauttaa myös omaa kansainvälistä toimintaympäristöään. Samalla parannetaan toimintaympäristön muutosten seuranta ja ennakoimista.

Aktiivinen ja vaikuttava osallistuminen kansainväliseen oikeusalan yhteistyöhön vahvistaa myös kehitysyhteistyön kumppanimaiden oikeudellista infrastruktuuria ja voi parantaa kehitysyhteistyön vaikuttavuutta.